

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Alena Růžičková

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav jižní a centrální Asie**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Alena Růžičková

Romská komunita ve Vsetíně

Romany community in Vsetin

Praha 2012

Vedoucí práce: Mgr. Helena Sadílková, M.A.

Ze všeho nejvíce bych chtěla poděkovat Heleně Sadílkové za vedení této práce a za její cenné připomínky. Dále děkuji pracovníkům vsetínského archivu, kteří mi ochotně pomáhali s hledáním užitečných zdrojů a také pracovníkům vsetínského muzea za poskytnutí fotografií. Můj velký dík patří také všem narátorům, kteří se se mnou podělili o své vzpomínky a tím se zasloužili o jedinečné obohacení poznatků z nedávné historie Romů na území bývalého Československa.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24.8.2012

.....Alena Růžičková.....

Jméno autorky

ABSTRAKT

Bakalářská práce Romská komunita ve Vsetíně se zabývá poválečnou migrací Romů ze Slovenska do okresního města Vsetín. Zaměřuje se v první řadě na dvě největší migrační vlny. První migrační vlna Romů ze západního Slovenska a Košic byla spontánní a její motivací bylo hledání stálého a placeného zaměstnání. Časově se tato migrace odehrávala v širším časovém rozpětí od roku 1945 do konce padesátých let. Mnohem silnější byla druhá vlna, kdy byly do Vsetína přesídleny romské rodiny z osady u obce Bystrany, okres Spišská Nová Ves a to v souladu s vládním usnesením č. 502/1965 Sb. Práce se zabývá ideologickou základnou koncepce rozptylu a dotýká se i příčin jejího zhroucení. Dále stručně nastiňuje další vývoj romské komunity ve Vsetíně. Kromě čerpání informací z fondů okresního archivu a z odborné literatury byla pro tuto práci využita metoda zpracování orální historie. Text je doplněn minimálně upravenými výpověďmi romských narátorů, které mají přiblížit jejich zpětný pohled na nedávnou minulost.

Klíčová slova

Romská komunita, cikánské obyvatelstvo, okres Vsetín, Bystrany, migrace, pohyb obyvatelstva, orální historie

ABSTRACT

The Bachelor Thesis Roma Community of Vsetín is concerned with migration of the Roma from Slovakia to Vsetín after WWII. It is particularly focused on the first two waves of migration. The first wave of Roma migration from Western Slovakia and the City of Košice was spontaneous and its main motivation was to find a stable and paid employment. This migration took place within an extended time span from 1945 until late 1950s. The second immigration wave was more vigorous; Roma families from a settlement near the village of Bystrany, in the district of Spišská Nová Ves, were resettled following the Government decision no. 502/1965. The thesis is concerned with the ideological concept of dispersion and it discusses the reasons of its failure. The thesis also outlines further development of the Roma community in Vsetín. Apart from written sources and the material provided by the District Archive, the author worked with the methods of oral history. The text is supplemented with testimonies of Roma narrators, which were modified minimally and which provide an insight into their view of the recent past.

Keywords

Roma Community, Gipsy Population, District of Vsetín, Village Bystrany, Migration, Oral History

<u>1 ÚVOD</u>	7
1.1 METODY VÝZKUMU, VYTYČENÍ ZKOUMANÉ LOKALITY A ČASOVÉHO OBDOBÍ. MÉ POSTAVENÍ V ROLI VÝZKUMNÍKA	8
1.2 TERMINOLOGIE – UŽITÍ POJMU „ROM“ A „C/CIKÁN“	10
1.3 VOLBA JAZYKA PŘI POŘÍZOVÁNÍ NAHRÁVEK	10
1.4 ROMOVÉ V ČESKÉ REPUBLICĚ A NA SLOVENSKU A JEJICH SUBETNICKÉ ČLENĚNÍ	11
<u>2 MIGRACE ZE SLOVENSKA DO VSETÍNA</u>	12
2.1 ROMOVÉ NA SLOVENSKU PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE	12
2.2 40. LÉTA – POVÁLEČNÁ SITUACE V ČECHÁCH, 1. VLNA MIGRANTŮ DO OBCE VSETÍN	17
2.3 50. LÉTA	21
2.3.1 ASIMILAČNÍ POLITIKA VŮČI ROMŮM NA POČÁTKU 50. LET, NOVÉ ROMSKÉ RODINY VE VSETÍNĚ ..	21
2.3.2 KOMISE ONV VE VSETÍNĚ PRO OTÁZKY NÁRODNOSTNÍ A OTÁZKU USÍDLENÍ OSOB CIKÁNSKÉHO PŮVODU	22
2.3.3 KOČOVNÍ OLAŠTÍ ROMOVÉ VE VSETÍNĚ	23
2.3.4 AKTIV OSOB CIKÁNSKÉHO PŮVODU	25
2.4 60. LÉTA – ROZPTYL CIKÁNSKÉHO OBYVATELSTVA	28
2.4.1 OBDOBÍ 1960 – 1965	28
2.4.2 VLÁDNÍ VÝBOR PRO OTÁZKY CIKÁNSKÉHO OBYVATELSTVA	31
2.4.3 KONCEPCE ROZPTYLU	32
2.4.4 REALIZACE ROZPTYLU – VSETÍN	34
2.4.5 ZHROUCENÍ KONCEPCE ROZPTYLU A PŘESUNU CIKÁNSKÉHO OBYVATELSTVA.....	49
2.5 DODATEČNÁ MIGRACE ROMSKÝCH RODIN ZE SLOVENSKA	49
<u>3 DISLOKACE ROMSKÝCH RODIN VE VSETÍNĚ</u>	54
<u>4 SITUACE ROMŮ VE VSETÍNĚ PO ROCE 1989</u>	58
<u>5 ZÁVĚR</u>	60
<u>SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ</u>	61
<u>PŘÍLOHY</u>	65

1 ÚVOD

Výběr tématu bakalářské práce mi usnadnila Mgr. Helena Sadílková, která navrhla mně a několika dalším studentům pokračovat v mapování poválečné historie Romů a jejich migrační pohyb ze Slovenska do Čech a na Moravu. Vsetín pak byl pro mě jasnou volbou, protože jsem v tomto městě dvanáct let žila a dodnes tam často pobývám; přitom s romskou komunitou jsem v intenzivnějším kontaktu asi od roku 2003. Zpracování historie romské komunity ve Vsetíně tak navazuje na jiné případové studie, které se dosud zabývaly romskou poválečnou migrací do Kladna¹, Ostravy², Českého Krumlova³, Stříbra⁴, Rokycan⁵ a dalších obcí. Vsetín se od jmenovaných lokalit liší tím, že zde se jednalo o plánovaný a organizovaný přesun romského obyvatelstva podle vládního usnesení č. 502/1965 Sb. *O opatření k řešení otázek cikánského obyvatelstva*. Právě proto bych největší prostor chtěla ponechat druhé polovině šedesátých let, kdy byl realizován přesun části romského obyvatelstva z okresu Spišská Nová Ves do okresu Vsetín. Nechci však ani opominout předcházející migrační vlnu, která nebyla nijak živelná, ale přesto byla pro vývoj místní romské komunity nesmírně důležitá. S příchodem těchto prvních migrantů, kteří pocházeli ze západního Slovenska a později z okolí Košic, kontrastuje krátkodobé usazení se zde několika kočovných rodin z řad olašských Romů⁶. Tehdejší přístup úřadů podle dochovaných archiválií vypovídá o zcela novém vztahu k romské menšině, avšak zcela ignoruje jejich veškerá etnická specifika a jejich subetnické členění.

---

¹ Haišman, T.: K počátkům územních pohybů michalovských Romů do Kladna. In: *Cikáni v průmyslovém městě*. Ústav pro etnografii a folkloristiku, Praha, 1988

² Davidová, E: *Cikánské-romské etnikum v Ostravě. Ekologická analýza a problém vývojových změn Cikánů-Romů v městském průmyslovém prostředí*, ÚHA Most a VÚVA Praha, 1970

³ Davidová, Eva: *Proměny etnické skupiny Cikánů-Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídlenecého pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovska)*, in: *Zpravodaj ÚEF ČSAV*, Praha, 1982

⁴ Houdek, L: *Romové ve Stříbře – (případová studie – historie a sociolingvistická situace rodu Absolonů)*. Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2008

⁵ Šebová, B: *Migrace slovenských Romů do českých zemí po roce 1945 (případová studie – usídlování Romů v Rokycanech mezi lety 1945 – 1952)*. Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2006

⁶ Olašští Romové představují typicky kočovnou skupinu, tvoří zhruba 10% romské populace u nás a do střední Evropy přišli kolem poloviny 19. století po zrušení nevolnictví v Rumunsku. Viz Pavelčíková, N.: *Příchod olašských Romů na Ostravsko v padesátých letech 20. století*. In *Romano džaniben*, říj 2009

Domnívám se, že okres Vsetín byl dosud v rámci zpracovávání romské historie opominut a různé publikace vztahující se k tomuto regionu se zabývají spíše situací romské komunity po roce 1989, zejména bytovou situací, segregací ve školství a otázkou pracovních příležitostí.

Alespoň ve stručnosti se pokusím zmapovat další vývoj vsetínské romské komunity až skoro po současnost. Domnívám se, že specifický charakter této dosud velmi tradiční a poměrně uzavřené komunity je do značné míry determinován okolnostmi jejího odchodu z domovských obcí na Slovensku, což se odráží zejména na nepříliš zdařilé adaptaci převážné části zdejších Romů, kteří pocházejí z osady u obce Bystrany, okres Spišská Nová Ves; v podmínkách průmyslového okresního města.

1.1 Metody výzkumu, vytyčení zkoumané lokality a časového období. Mé postavení v roli výzkumníka

Jak jsem již uvedla, zkoumaná lokalita – obec Vsetín ve Zlínském kraji – je mi důvěrně známá a s romskou komunitou jsem zde v blízkém kontaktu přibližně od roku 2003, nejprve prostřednictvím komunitních center místních středisek Arcidiecézní Charity a Diakonie, později i soukromě, kdy jsem začala chodit na návštěvy do romských rodin a učit se romský jazyk. Od roku 2008 jsem pak v této lokalitě pokračovala ve získávání zkušeností jako studentka romistiky. S nahráváním vzpomínek vsetínských Romů jsem začala v létě 2009 v rámci sociolingvistického výzkumu⁷, který realizoval Seminář romistiky na FF UK a týkal se částečně i slovenských kořenů respondentů a jejich příchodu do českého prostředí. V roce 2012 jsem pak pokračovala v pořizování nahrávek. Při nahrávání jsem používala metodu kvalitativního výzkumu. Často se nahrávací situace vyvíjela zcela jinak, než jsem čekala a předpokládala, což ale přineslo i mnohá pozitiva, třeba nová témata a postřehy, které bych jinak pravděpodobně opominula.

Pohybovala jsem se víceméně ve známém prostředí, znala jsem většinu respondentů i jejich další rodinné příslušníky. Výzkum ve známé lokalitě však přináší klady i zápory. Pozitivní byla samotná znalost obce Vsetín a také schopnost orientace v rodové struktuře vsetínských Romů, také dosavadní získané poznatky o jejich životě.

---

⁷ Výzkum se orientoval na užívání romského jazyka v daných lokalitách, na jazykové preference a vztah k romštině/uživatelům romštiny

Tématem rozhovorů byl migrační pohyb a také vzpomínky na život na Slovensku včetně předávní informací od starších, již nežijících příbuzných; také vzpomínky na život ve Vsetíně v době socialismu. Zpočátku mě překvapilo, jak moc je právě toto období ústředním tématem pro většinu mých respondentů; což jsem však časem stále více chápala a proto jsem se snažila ponechat jim pro toto téma široký prostor. Je pochopitelné, že většina vsetínských Romů vzpomíná na dobu před rokem 1989 s nostalgií, protože se díky pracovnímu zařazení a s ním spojenému ekonomickému a sociálnímu statusu cítili být plnohodnotnými členy společnosti.

Nahrávání s blízkými známými pro mě znamenalo snazší přístup do jejich domácností a získání souhlasu k použití jejich vyprávění v bakalářské práci, také však často chyběla nahrávací situaci potřebná „vážnost“ – známí respondenti častěji odbíhali od žádoucího tématu a uchýlovali se k žertům.

Mapování historie komunity pro její členy nepředstavovalo nijak problematické téma a několikrát mi bylo řečeno, že dělám záslužnou a užitečnou práci. To ale také znamená, že se informátoři podle mého soudu snažili o co nejvíce pozitivní sebezpřítání a opomíjeli negativní a nepříjemná fakta.

Tyto nedostatky však patří k metodě orální historie⁸ a je třeba s nimi počítat zejména při dokreslování uceleného pohledu na jednotlivá období z jiných zdrojů. K úskalím využívání metody orální historie patří určitá selektivnost vzpomínek, záměrné i nezáměrné opomíjení některých témat, případně zkreslování a přikrášlování popisovaných událostí. Objevují se také řady nepřesností, zejména časových, což je dáno často velkým časovým odstupem od popisovaných prožitků.

Při bádání ve vsetínském archivu jsem se zaměřila na fond s názvem Národní výbory, kde jsem hledala dokumenty týkající se zejména různých okresních komisí, které řešily cikánskou otázku. Tyto prameny mi sloužily zejména pro zpracování dvou klíčových období, tedy počátek padesátých a druhé poloviny šedesátých let. Povaha dokumentů měla převážně charakter korespondence mezi různými stupni určité instituce. Šlo o podávání různých hlášení a zpráv o stavu a počtu cikánské populace v okrese.

---

⁸ Orální historie představuje nový pohled na události z nedávné historie; a to očima narátorů. Popis události je tak obohacen o jejich pocity, postoje a hodnocení

Vzhledem k tomu, že archivní zdroje nebyly pro účel této práce kompletně zpracovány, pro případné rozšíření tématu by bylo užitečné projít ještě fond společenských organizací a občanských sdružení po roce 1990; a také fondy jednotlivých podniků regionu Vsetín.

Dalším cenným zdrojem informací pro mě byl dobový tisk, především regionální týdeníky a čtrnáctideníky.⁹ Z charakteru článků je jasně patrná radikální změna v informování veřejnosti o Romech po roce 1989, kdy začala být drtivá většina zpráv silně negativní a štvavá. Zatímco v letech přibližně 1950 – 1989 se v místním tisku hovořilo hlavně o dílčích úspěších asimilačních snah, po revoluci byla ústředním tématem Romy páchaná kriminalita a jejich „nepřizpůsobivost“.

1.2 Terminologie – užití pojmu „Rom“ a „C/cikán“

Ethnonym „Rom“ je vlastní pojmenování a kořeny tohoto jména sahají až do pravlasti Romů Indie. Romové tak nazývají sami sebe prakticky po celém světě a toto označení má pro ně i velkou citovou hodnotu. Slovo „rom“ pak v romském jazyce znamená „muž“, „manžel“.¹⁰

Vzhledem k historické povaze práce však zde užívám i exonymní apelativum „Cikán“/„cikán“, slovensky „Cigán“/„cigán“. Varianta s velkým počátečním písmenem zpravidla funguje jako označení národnostní příslušnosti, s malým písmenem pak jde podle mého soudu spíše o kategorii sociální. V dobových pramenech se často setkáváme se slovním spojením „občan cikánského původu“, „cikánský způsob života“ nebo „rodina cikánského typu“. Při pohybu v terénu jsem zaznamenala, že se mnoho Romů přiklání spíše k tomuto exonymu¹¹; a to slovenské variantě.

1.3 Volba jazyka při pořizování nahrávek

Při pořizování nahrávek jsem volbu jazyka skoro vždy nechávala na samotných respondentech. Romové z první migrační vlny, kteří pocházejí ze západního Slovenska a Kecerovských Pekľan u Košic, už většinou romsky nehovoří. Někteří ovládají romštinu pasivně, jiní vůbec a na základě používání výhradně majoritního jazyka se distancují od Romů bystranských. Většina vsetínských Romů však pochází právě z východoslovenských Bystran a romský jazyk je v jejich komunitě

---

⁹ Naše Pravda, Nové Valašsko, Vsetínské noviny

¹⁰ Hübschmannová 2005, s. 69

¹¹ Exonymum – vnější pojmenování

stále hlavním dorozumívacím prostředkem, ačkoli jsou zde patrné stále výraznější vlivy kontaktu s majoritním jazykem. Při volbě jazyka však – překvapivě – dominovala i u této skupiny čeština, respektive romský etnolekt češtiny¹². U některých nahrávek docházelo k častému přepínání kódu a střídání obou jazyků, což bylo dáno konkrétním tématem i momentálními změnami nahrávací situace. Otázkou zůstává, do jaké míry jsem ovlivnila volbu konkrétního jazyka já sama.

Citované výpovědi nejsou přepsány doslova a nejsou tedy zcela vhodné k lingvistické analýze. Mé úpravy mají za cíl text zpřehlednit a učinit co nejvíce srozumitelným. V prepisech tedy vynechávám nepodstatné či nesrozumitelné pasáže, také jsem provedla minimální jazykové úpravy, aby chybné gramatické tvary neodváděly pozornost od obsahu sdělení.

1.4 Romové v České republice a na Slovensku a jejich subetnické členění

Romové v bývalém Československu nikdy netvořili a ani dnes netvoří jednolitou skupinu. Dělí se na několik základních podskupin a ani jednotlivé podskupiny nejsou homogenní. Největší skupinu tvoří Romové tzv. slovenští, kteří žijí už po několik století usedle a ke kterým patří i Romové žijící ve Vsetíně. Od slovenských Romů se nijak výrazně neliší Romové tzv. maďarští, kteří žili rovněž usedle, ale obklopeni převážně maďarsky mluvícím obyvatelstvem.

Další podskupinou byli tzv. Romové olašští, kteří většinou až do nuceného usazení koncem padesátých let žili kočovným způsobem života. Od usedlých Romů se v mnohém liší a obě skupiny si od sebe navzájem drží odstup. Olašští Romové jsou oproti usedlým konzervativnější a uzavřenější; i jejich jazyk byl o něco méně poznamenán vlivy okolí¹³. Tato skupina se dále dělí na mnoho různých podskupin, z nichž v České republice a na Slovensku je nejvýznamnější skupina Lovarů, kteří se v minulosti často živili obchodem s koňmi¹⁴. Další skupinou, ovšem jen nepatrně na území bývalého Československa zastoupenou, jsou němečtí Romové, kteří se sami nazývají Sinti. Na území České republiky žili před druhou světovou válkou tzv. původní čeští a původní moravští Romové, z nichž čeští žili často kočovným nebo polokočovným způsobem života a moravští se již dříve počali usazovat v některých obcích na jihu Moravy. Spolu se Sinty

---

¹² Etnolekt je zažitá nekorektní forma majoritního jazyka. Viz Bořkovicová 2002

¹³ Mnoho usedlých Romů se domnívá, že právě olašští Romové užívají „správnou“, čistou romštinu; ve skutečnosti olašský dialekt obsahuje mnoho přejímek z maďarštiny a rumunštiny

¹⁴ Ló = kůň (maď.)

postihla právě tyto skupiny, žijící na území Protektorátu Čechy a Morava a v Sudetech, nacistická genocida.

2 Migrace ze Slovenska do Vsetína

2.1 Romové na Slovensku po 2. světové válce

Druhá světová válka nepřinesla až na výjimky slovenským Romům smrt v koncentračních táborech, přesto však pro ně znamenala mnoho utrpení. Ačkoli ani v době předválečné nebyli plnoprávními občany a jejich postavení bylo na okraji společnosti, měli ve venkovském prostředí své místo. Především na východě, kde bylo již v té době Romů nejvíce, žili v symbióze se sedláky, u kterých vykonávali nádenické práce a také jim distribuovali své řemeslné výrobky (koše, náradí, tkanice) a služby (kovářství, hudební produkce). Vztahy konkrétních romských rodin s konkrétními vesničany bývaly často stvrzovány kmotrovstvím, které skýtalo záruku vzájemné výpomoci – ze strany sedláků to bylo především poskytování základních potravin a ze strany rodiny kmotřence povinnost podílet se na sezonních pracích podle potřeby. Obyčejně bývali odměňováni v naturáliích, hlavně potravinami k okamžité spotřebě, obnošenými šaty apod.¹⁵ „*Vypomáhat chodili, aby si vydělali na jídlo; buď jim dávali nějaké peníze, nebo jim dávali nějaké jídlo; a tak uživili svoji rodinu. Tak jsem to slyšela.*

*Ale když už byla ta práce, většinou dělali v JZD.*¹⁶

Jeho děda (manželův) byl chovatelem koní; choval koně. No a někdo dělal něco jiného, no... Třeba ten košíkář dělal... Jak jsem tam byla, tak jsem většinou viděla, jak pletl koše a chodil to prodávat. Ale kupovali to od něho. Dost. Protože ve vesnici potřebovali, že. Očesávat stromy a... Ale on už nežije, že? Ne, už umřel.“¹⁷

O období předválečném a válečném se mi bohužel nepodařilo sehnat mnoho informací přímo od vsetínských Romů, protože pamětníci už většinou nežijí. Jde tedy převážně převyprávěné zážitky rodičů a prarodičů dnešní střední a starší generace. Takto popisuje zážitky svých předků pan Strkač (*1953), jehož rodina se usadila ve Vsetíně jako jedna z prvních:

---

¹⁵ Davidová 2005, s. 11

¹⁶ Podle několika ústních sdělení bylo JZD hlavním zaměstnavatelem v Bystranech po roce 1948

¹⁷ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

„Oni¹⁸ pracovali v kamenolomu, dělali košíky a takové ty kovářské práce. To časem vymizelo...
Tatka mluvil maďarsky, německy, romsky. (...) Prarodiče, to byli Ištvánikovi, a oni tak vesměs
mluvili maďarsky. (...) Tatka se narodil tady, jak je Nový Hrozenkov. (...)
Že po té válce, jak naši vykládali, někde ti lidé se museli někde usadit. Tak oni byli napřed pod
Trenčínem, jak je Nemšová, a můj děda, on uměl maďarsky, německy, no asi čtyři řeči uměl a
ted'kon ty Němci oni měli krávy, koně, statky a tak dále, tam ty hory, to pole a to; tak jak začali
bombardovat, oni zebrali všechno co mohli, rychlo a šup do lesa. Jenomže zas v tom lese jich
drapli Němci a už je chtěli fššš- všechny skosit. Jenomže ten děda vystoupil a začal mluvit, s tím
důstojníkem mluvit, tak byl udiven, že umí, že, tak on říkal že jako nejsou partyzáni nic, že prostě
jenom se přišli schovat, aby mohli prožít. No a tak ten Němec je nechal, všechny, no a pak z toho,
z té Nemšové, přišli na Vsetín, semka. No a tak rozdali ty byty, kde byl byt nějaký po té válce
solidní, tak si každý mohl na tom městském úřadě požádat o ten byt, dali mu ho a tak tím pádem
jsme se tady narodili všichni.“¹⁹

Válka postavila romské obyvatelstvo zcela mimo zákon – zbavila jej občanských práv; mnohé
osady byly zbořeny nebo vypáleny, jejich obyvatelé odsunuti dál od domovských obcí, do
nehostinného a k životu nevhodného terénu. Mnoho mužů a později celých rodin bylo
internováno v pracovních táborech; mnoho Romů bylo povražděno vojáky Wehrmachtu, ale i
slovenskými gardisty.

Na válečné události na slovenské Spiši vzpomínají dva sousedé, Anna „Hanča“ Kandračová roz.
Kačová (*1949), původem z Jablonova (okres Levoča) a Anton Tulej (*1945), z Bystran. Tito
vzdálení příbuzní sice nebyli přímými účastníky dějů, které popisují; avšak detailní a emotivní
vyprávění svědčí o tom, že se o těchto událostech v jejich rodných obcích a v rodinách často
hovořilo. Protože šlo o dialog, nechávám jejich výpovědi v této podobě. Zajímavé je zejména
Hančino vyprávění o romském kolaborantovi Labdisovi.

Anna:

„A me man tiš narodzindžom pal e vojna. Štyrycet' devet.“²⁰

---

¹⁸ Prarodiče a ostatní Romové v Bystranech

¹⁹ F. S., rozhovor ze dne 11. 8. 2009

²⁰ „A já jsem se též narodila po válce. (Rok) čtyřicet devět.“

Anton:

„Savore Roma cerpinenas. Bo Hitler kamelas te vičistinel avri le Romen, sa.²¹

(...) So kerenas? Ta garuvnas pes! Andro veš, kaj perlas!“²²

Anna:

„He o romňa? Avri chanenas bunker a kernas odoj pes garuvnas le čhavorenca, bo murša has ... kole muršen avri kidenas o Němci... O bačis andro taboris has...“²³

Anton:

„A mro bačis, tro sastro. Korkoro jama pre peste chanelas. (...) Jov chanelas pre peste, o Němci leske prikazinde; a kamenas les te vilinel, mre bačis. Avka o rašaj len zastavindžas!“²⁴

Anna:

„O dad miro; o dad – leskro vlastno bačis diñas le Němcen roskazis; o dadeskro bačis; jama pre peste te chanel. A prave peskra da tel e blaka. Avla jekh rom, o Labdis, Podradžatar; a o gadžo, o Novak. (...) Jov, o Labdis, has tiš le dadeske bačis. Ta jov německi džanelas. O gadžo, o Novak; akurat avile a dikhle, o dad pre peste jama chanel, o Němci samopaľa pre leste likernas. A e daj has phari; a dine roskazis kaj... Jov diñas, le dadeskro bačis o Kubas, te lel andal o soviben la da, te lel pindranga; phari; andro nočno gad; a kamenas laha te kerel so kamen. A phari...! Avka ta jov, o Labdis, kamelas te sovel laha a o dad murdarel. Viľindehas les andre jama. Priamo peskra dake tel e blaka. Je to tak...“²⁵

Anton:

---

²¹ „Všichni Romové trpěli. Protože Hitler chtěl zlikvidovat všechny Romy.“

²² „Co dělali? No schovávali se! V lese, kde se dalo!“

²³ „A ženy? Vykopaly si bunkr a tak se tam schovávaly i s dětma, protože muži byli... ty muže brali Němci... Strýc byl v táboře...“

²⁴ „A můj strýc, tvůj tchán. Sám si musel kopat hrob. Kopal to, Němci mu to přikázali; a chtěli ho zastřelit, mého strýce. Akorát je zastavil farář!“

²⁵ „A můj otec – jeho vlastní strýc dal Němcům rozkaz, aby si vykopal hrob. A přímo jeho matce pod oknem. Zrovna přišel jeden Rom, Labdis, ze Spišského Podhradí; a jeden gadžo, Novák. Ten Labdis byl take otcův strýc. A on uměl německy. Tak ten gadžo, ten Novák – akorát přišli a viděli, že si otec kope hrob a Němci na něj míří samopaly. A matka byla těhotná; a dali rozkaz, že... On dal rozkaz, otcův strýc Kubas, vzbudit matku; přivést ji bosou, v noční košili; a chtěli si s ní dělat, co chtěli. S těhotnou! Taky ten Labdis s ní chtěl spát a otce zabít. Zastřelili by ho v té jámě. Přímo jeho matce pod okny.“

„Čoripen, čoripen has...“²⁶

Anna:

„Čoripen baro... Pereha le dadeske hordinlas te chal andro veš, so pes garuvnas o murša... Ake mro... mre dadeskro bačis; o Němci odoj pijenas... jov prefekt německi džanelas! Pijenas; bašavlas... A jekh romňi kheral – tu mušines la te prindžarel – varesavo Ondos, o Vušt laha dživlas...“ (...) No, tak, joj le Němcenca phirlas; a len has sa so kamenas, (...), phirlas lenca, sovlas lenca, le Němcenca... A imar e čhaj la has le Ondostar, al'e savi! Le Ondostar, le Vuštostar! O Vušt – Ondos varesavo – tak e čhaj la hin, Margita; me na prindžarav kole romes... Mek al'e pro svetos na somas... Le Emiliske has štrnast roků, mire romeske has štrnast; a me man narod'isal'ilom!“²⁷

Dosavadní koexistence Romů a „jejich gadžů“ byla válkou nenapravitelně narušena a následkem perzekucí byly zastaveny i probíhající adaptační procesy; a tím i vnitřní diferenciacie romského obyvatelstva, tedy sociální vzestup úspěšnějších jedinců.²⁸ Dezintegrace naopak způsobila kulturní i sociální propad romského obyvatelstva.

O válce mluví také paní Horváthová, která si pamatuje z vyprávění své babičky toto:

„Že prý... babička byla v té době, co byla válka, že; a ona měla všechny děti u sebe. Malé. A to hrozila válka, bo mordovali všechno; a tak ona se musela schovávat, no a nosila takové ty velké sukně, víš – a že ona pod sukňu je schovávala, ty děcka. Že aby se jim nic nestalo. A živila se tak, že chodila pomáhat po ga- – jako po vašich, aby si vydělala nějaké peníze, aby dala jim jíst a tak. Do té doby, dokud neskončila ta vojna; no a až to skončilo, tak už měla práci; pracovala, vychovala jich... Já si pamatuju, že jak dělala ještě tady, na Vsetíně; jak všichni tři přišli tu bývat; no a... ona dělala zahradnici. Kde to bývalo? Kde to byly ty zahradnictví předtím? (...) Hned za pilou. Tak tam bylo zahradnictví; no a normálně co v parku okolo cesty co bylo, ty

---

²⁶ „Bída, bída byla...“ „

²⁷ „Velká bída... S velkým břichem nosila otcí jídlo do lesa, kde se muži skrývali... A můj... Otcův strýc; Němci tam pili, On uměl perfektně německy! Pili, bavili se... A jedna žena od nás – ty ji musíš znát – jistý Ondos s ní žil, Vušt. No, tak, ona chodila s Němcema, ti si s ní dělali co chtěli; chodila s nima, spala s nima, s těma Němcema. A to už měla s Ondosem dceru, a jakou! S Vuštem, Ondosem nějakým – ak s ním má dceru, Margitu, já ale toho Roma neznám... Ještě jsem ani nebyla na světě. Emilovi bylo čtrnáct roků, mému muži bylo čtrnáct; a já jsem se narodila!“

²⁸ Haišman, T.: Romové v Československu v letech 1945 – 1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady. In: Romové v České republice, Praha, 1999, s. 139

sazenice všechno, tak oni to dělali. Já si pamatuju, že ona tam dělala, její švagrová Marína – Marína stará Kandráčová. (...) Však ten Macej a babička, to jsou bratr se sestrou. Ona dělala, si pamatuju; Sabina, stará, mezi nima byla...“²⁹

Rok 1945 a konec druhé světové války znamená pro slovenské Romy asi největší historický mezník. Košický vládní program z dubna 1945 garantoval v článku V všem občanům bez výjimky rovnost před zákonem, nepřipouštěl rasovou diskriminaci a sliboval velkorysou sociální politiku a péči, také možnost práce pro všechny práceschopné. Tento dokument vlastně fungoval jako provizorní, první poválečná ústava.³⁰ Obnovení Československé republiky nastolilo ideální podmínky pro mnoho radikálních politických, kulturních i sociálních změn. Slovensko bylo po válce zpustošeno mnohem více než Čechy a Morava. Také hospodářsky bylo mnohem více zaostalé. Romské obyvatelstvo zde představovalo obrovský sociální problém, který vyžadoval akutní řešení.

Slovensko však prodělávalo velmi komplikovaný poválečný vývoj a za této situace prostupovaly do popředí spíše otázky politické a státoprávní, než řešení ekonomických a sociálních problémů romské menšiny.³¹ Ačkoli se počítalo se zapojením romského obyvatelstva do budování státu a do výroby, neboť pracovní příležitosti jim garantoval Košický vládní program, v praxi to často ani nebylo možné, vzhledem k zoufale nedostatkovým možnostem obživy. Přitom romská populace rychle rostla a především na východě Slovenska nemohli Romové saturovat ani existenční potřeby svých rodin.³² Zejména tato skutečnost vedla k první velké poválečné migraci. Romové se tedy mohli – alespoň teoreticky – zapojit do společnosti, ale pouze jako jednotlivci, nikoli jako etnická menšina s určitými specifickými právy.³³ Nové společenské uspořádání jim přineslo mnoho nadějí, ale také na ně kladlo nové nároky.³⁴ Absurdní bylo praktikování staré legislativy v prvních pěti poválečných letech, jako byl zákon č. 117/1927 Sb. O potulných

---

²⁹ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

³⁰ Davidová 1995, s. 11

³¹ Jurová 1993, s. 18

³² Tamtéž, s. 20

³³ Tamtéž, s. 18

³⁴ Davidová 1995, s. 14

cikánech, který měl ryze diskriminační a represivní charakter; nebo dokonce internace „nejhorších individuí“ v dočasných pracovních táborech.³⁵ To ostře kontrastuje s proklamovanou rovností všech občanů před zákonem.

2.2 40. léta – poválečná situace v Čechách, 1. vlna migrantů do obce Vsetín

Po nacistické genocidě českých a moravských Romů se jich do svých domovů vrátilo jen asi tisíc, ostatní zahynuli v koncentračních táborech. Čeští Romové a část moravských žila kočovným nebo polokočovným způsobem života; nejvíce integrované byly rodiny moravských Romů v některých oblastech jižní Moravy. Romové na Slovensku sice žili převážně usedle, ale po staletí byli v nucené izolaci a na okraji společnosti. Přesto měli ve venkovské společnosti své pevné místo a byli její nedílnou součástí. V Čechách a na Moravě nastala po válce mobilizace pracovních sil, kterých byl nedostatek zejména v průmyslových městech a v pohraničí, kam také mířila první imigrační vlna slovenských Romů. Tato první poválečná migrace byla poměrně velká, už podle soupisu z roku 1947, který se konal ještě na základě dosud platného zákona č. 117/1927 Sb. O potulných cikánech, bylo v českých zemích zapsáno 16 752 Romů.³⁶ Tomuto nekontrolovanému pohybu obyvatelstva se snažily zabránit orgány *Povereníctva SNR pre veci vnútorné*, expozitura Košice, vyhláškou vydanou už na konci května 1945 nazvanou *Úprava niektorých pomerov Cigánov*. Určena byla všem okresním velitelstvím národní bezpečnosti a šlo o dokument represivního charakteru – v podstatě staví osoby romské národnosti (ačkoli příslušnost k „cikánskému“ etniku se posuzovala spíše podle sociálního statusu a způsobu života) pod policejní dozor.³⁷ Přes všechny snahy však pohyb romských rodin ze Slovenska do Čech a na Moravu pokračoval. Na živelnosti této první poválečné migrace se odrazil i dekret prezidenta republiky č. 88/1945 Sbn. O všeobecné pracovní povinnosti.³⁸ Poptávka po pracovní síle byla v Čechách obrovská, částečně i kvůli poválečnému odsunu Němců.

---

³⁵ Tamtéž, s. 14

³⁶ Davidová 1995, s. 15

³⁷ Jurová 1993, s. 21

³⁸ Haišman, T.: Romové v Československu v letech 1945 – 1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady. In: Romové v České republice, Praha, 1999, s. 141

Město Vsetín se stalo okresním městem v roce 1909. K hospodářskému rozvoji zde došlo za průmyslové revoluce a nejvíce využívanou surovinou zde bylo snadno dostupné dřevo. Od počátku 20. století nastal v regionu velký rozmach, Vsetínem procházela důležitá železniční trať a počala výstavba nemocnice, škol a jiných důležitých zařízení. Hospodářská krize ve třicátých letech dvacátého století znamenala nárůst nezaměstnanosti vinou zániku velkých místních firem. Situace se zlepšila v roce 1937, kdy byla v místní části Jasenice otevřena pobočka Československé Zbrojovky Brno. Náhlá poptávka po pracovní síle vedla až ke zdvojnásobení obyvatel města, což znamenalo nutnost územního rozšíření a rychlé výstavby. Po obnovení hospodářství po druhé světové válce byla vsetínská Zbrojovka nadále nejvýznamnějším zaměstnavatelem v regionu a díky velkým výrobním plánům vzrostla opět poptávka po pracovní síle. Výroba v národním podniku Zbrojovka zahrnovala kulometry, municie a zaměřovače, později byla zahájena produkce tryskových tkalcovských stavů a velkopřůmětových pletacích strojů. Dalším významným zaměstnavatelem po roce 1948 byl n.p. MEZ, kde se vyráběly motory a generátory.

Ve Vsetíně se první romští migranti objevují už asi měsíc po skončení války, koncem května anebo počátkem června 1945. Objevují se zde tři rodiny, tvořící dohromady jedenáctičlennou skupinu, z níž tři muži byli přiděleni úřadem práce k firmě Bauunion na stavbu vlečky. Správa firmy žádá MNV o udělení povolení k pobytu této skupině v obvodu města a také o přidělení místa k bydlení, kde by si rodiny mohly postavit alespoň nouzovou boudu, protože zatím se provizorně zdržují u potoka poblíž staveniště v Jasenicích. Jedná se o rodiny Strkačů, Bongilajů a Balážů, všichni pocházeli z Vysoké nad Kysucou, okres Čadca. Tyto rodiny se v okrese Vsetín zřejmě vyskytovaly nárazově už před válkou.

„Pervo has o Balaž adej. Paľis ajso... o Dunovci. Pak amen adaj avľam.“ (Anton Tulej, *1945)³⁹

*„Však nejprvnější cigán tady byl starý Strkač!“*⁴⁰

*„Ne, ti Rácovi...!“*⁴¹

---

³⁹ „První tady byl Baláž. Pak ti... Dunovci. Pak jsme sem přišli my.“ (A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

⁴⁰ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

⁴¹ E. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

Okresní národní výbor poukazuje na dosud platný zákon č. 117/1927 Sb. O potulných cikánech, který je nutno brát v potaz při poskytování ubytování.⁴² Rovněž ve smyslu tohoto zákona zdůrazňuje nutnost podrobit příchozí Romy lékařské prohlídce. Proti zaměstnávání cikánských rodin ONV nic nenamítá, ale jen pokud jsou zaměstnanci občansky zachovali a „je-li důvodná naděje, že se budou řádně chovat.“⁴³ ONBS k tomu dodává, že pobyt Cikánů lze zakázat v lesnatých oblastech, kde je obtížná bezpečnostní služba. Na konci června ONBS přitvrzuje, velitel žádá národní výbor, aby pobyt Cikánů v okrese nebyl vůbec povolen a zdůvodňuje to tím, že na Slovensku je práce dost a místní bezpečnostní orgány na tyto záležitosti nemají čas.⁴⁴ MNV se skutečně na schůzi 4. 7. 1945 usnesl na tom, že pobyt Cikánů v okrese nebude povolen, stejně, jako tomu bylo před válkou.⁴⁵ V období první republiky nebyla přítomnost Cikánů v obci Vsetín tolerována a příchozí Cikáni byli posíláni postrkem do domovských obcí. Tedy ani po válce zmíněné tři rodiny povolení k pobytu nedostaly⁴⁶ a jejich další osud v několika dalších letech mi není znám – pravděpodobně odešly zpět na Slovensko.

Od roku 1946 se státní byrokratický aparát začíná více zabývat „cikánskou“ otázkou. Počátkem dubna rozesílá Zemský národní výbor Brno všem ONV, správním komisím a MNV samosprávných měst, ředitelstvím a úřadům národní bezpečnosti požadavek soupisu a evidence Cikánů, což zdůvodňuje množícími se stížnostmi na „neblahou činnost a způsob života potulných Cikánů“⁴⁷ (opět tedy kritériem není rasa, ale způsob života – Cikánem je ten, kdo se neživí poctivě a potuluje se po „způsobu cikánském“). ZNV požaduje přesné počty osob a rodin, věkové rozdělení, nutná osobní a rozeznávací data, státní příslušnost, rozdělení po obcích, formu ubytování, způsob života, zaměstnání a zdroj obživy, školní docházku. Než budou žádané informace poskytnuty, má se zastavit veškerý pohyb cikánských rodin. ZNV zdůrazňuje rozdílný přístup k Cikánům československým a cizím: „*Všechny cikány čsl. Státní příslušnosti jest*

---

⁴² SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

⁴⁵ Tamtéž

⁴⁶ Tamtéž

⁴⁷ Tamtéž

*přidržeti k produktivní práci a zakázati jakékoliv kočování. Cikáni cizí státní příslušnosti bud'ěž ihned vyhoštěni.*⁴⁸ Data bylo třeba hlásit dvakrát ročně. Z další korespondence národních výborů všech stupňů však vyplývá, že se plnění požadavků Zemského národního výboru příliš nedařilo, zejména vinou pokračující migrace.⁴⁹

Počátkem roku 1947 ZNV v Brně, pod který Vsetín v této době správně spadal, poněkud přitvrzuje a posílá všem dotčeným institucím návrh různých opatření, týkajících se kočovných Romů, kteří se toho času vyskytují hlavně v pohraničí a živí se často krádežemi.⁵⁰ Jako opatření navrhuje dělat prohlídky vozů, spolupracovat s úřady ochrany práce a postupovat podle dekretu č. 88/1945 O všeobecné pracovní povinnosti, podle kterého lze uvěznit osoby, které se neživí poctivě. Obvykle se však dosud aplikuje zákon č. 117/1927 Sb. O potulných cikánech, v jehož intencích jsou kočovné skupiny dopravovány postrkem do domovských obcí. Dosud žádní Romové domovsky nepříslušeli do obce Vsetín.

V květnu 1947 se však situace mění výnosem Ministerstva ochrany práce a sociální péče O dvouletém hospodářském plánu, který vyžadoval mobilizaci všech vyčerpatelných zdrojů pracovních sil, které byly třeba hlavně v zemědělství, lesnictví a stavebnictví.⁵¹ ZNV doporučuje zapojení cikánských zaměstnanců především do odvětví stavebních hmot; do štěrkokoven, vápenek, lomů a cihelen. Zároveň požaduje zajistit jejich rodinám důstojné bydlení blízko pracoviště a nepřesouvat je dál bezúčelně z obce do obce. Opět požaduje podrobný soupis.⁵²

V červenci 1947 přibýly ve Vsetíně rodiny romských zaměstnanců firmy Bouzek, jde o již dříve přítomné rodiny Strkačů, Balážů a Bongilajů; celkem 21 osob.⁵³ Většina příslušníků těchto rodin se ve Vsetíně nakrátko objevila už v roce 1945, ale teprve od roku 1947 se zde rodiny usadily trvale. V srpnu vydává Ministerstvo vnitra oběžník, ve kterém ministr Václav Nosek vyzývá k pokračování plnění zákona č. 117/1927 Sb., na základě kterého požaduje opět soupis, do

---

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

⁵¹ Tamtéž

⁵² Tamtéž

⁵³ Tamtéž

kterého mají být zahrnuti i tzv. „světští“, převážně kramáři a brusiči. Soupis má být proveden 18. – 23. 8. 1947 a všichni dotčení se mají v tomto období dostavit na okresní kriminální úřadovnu.⁵⁴ Fakt, že je tato akce nazvána *Opatření proti cikánskému živlu*, svědčí o aplikování prvorepublikové legislativy.

Počátkem roku 1948 žádá zemský Úřad ochrany práce Brno od okresních úřadů ochrany práce další soupisy Cikánů a informace o jejich začlenění do pracovního procesu.⁵⁵ Po únoru 1948 se však politická situace v zemi mění natolik, že romská otázka ustupuje na čas opět do pozadí.

2.3 50. léta

2.3.1 Asimilační politika vůči Romům na počátku 50. let, nové romské rodiny ve Vsetíně

Počátkem padesátých let se v katastru města nacházely rodiny s příjmením Baláž, Bongilaj, Strkač, Facona, Ištvaník, Krško, Fratrick, Rác a Cicko. Tyto rodiny pocházejí z různých obcí okresů Trenčín a Čadca. Dočasně se zde usazují i jednotlivci těchto příjmení: Toráč, Telvák, Tirpák, Murka, Lacko, Demeter a Zikmund. Tito zaměstnanci zřejmě pobývali ve Vsetíně jen přechodně a pocházeli z okresů Bánovce nad Bebravou a Považská Bystrica. Celkově čítala romská komunita ve Vsetíně kolem čtyřiceti osob (později přibyli členové olašských rodin) a byla rozmístěna na Trávníkách, Ohradě a v Jasenicích; v objektech pro ubytování sezonních dělníků.

Rok 1950 je opět pro romskou populaci v Československu zlomový. Konečně je zrušena platnost zákona č. 117/1927 Sb. O potulných cikánech a Romové tím byli oficiálně zrovnoprávněni s ostatními občany. V září 1951 se konala meziresortní porada, kterou uspořádalo Ministerstvo vnitra a cílem bylo vytvořit návrh na řešení cikánské otázky v Československu. Ve všech opatřeních však stále převládaly represivní prvky.⁵⁶

Změnu přinesl březen 1952; tehdy vznikla směrnice č. 140/1952 Sb. *O úpravě poměrů osob cikánského původu*, která byla společným dílem tří ministerstev: osvěty a informací, vnitra a sociální péče. Tento dokument přeměroval dosavadní převážně represivní přístup úřadů

---

⁵⁴ SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ Nečas 1997, s. 68

k Romům k paternalismu, tedy je učinil v první řadě příjemci pomoci a péče. Tato politika vychází z bolševického pojetí Romů jako obětí vykořisťování od dřívějších buržoazních režimů, které je uvrhly na dno společnosti a nyní se mohou konečně zapojit do budovatelského úsilí. Směrnice obsahovala osmibodový program, který zahrnoval otázky zaměstnání a školní docházky, bydlení, odstraňování rasové diskriminace apod., vše v duchu stalinské národnostní politiky proklamované v Sovětském svazu.⁵⁷ Tato směrnice měla sloužit jako manuál pro zainteresované instituce. Přestože se jednalo o dobře míněnou snahu o celkové zlepšení situace romského obyvatelstva, autoři zcela opominuli všechna etnická specifika Romů.⁵⁸ Tato koncepce sice slibovala zlepšení materiálních podmínek Romů, ale směřovala pozvolna k jejich asimilaci. Na Slovensku byla situace zvlášť komplikovaná pro vysoký počet romského obyvatelstva a nedostatek pracovních příležitostí v některých regionech.⁵⁹

2.3.2 Komise ONV ve Vsetíně pro otázky národnostní a otázku usídlení osob cikánského původu

Koncem června posílá III. referát ONV Vsetín (referát sociální) zprávu o zkušenostech při úpravě poměrů osob cikánského původu III. referátu KNV. Ve zprávě se uvádí, že byl pořízen jmenovitý seznam všech osob cikánského původu (seznam všech členů rodin, včetně dětí)⁶⁰ a také byla 16. 4. 1952 zřízena Komise ONV ve Vsetíně pro otázky národnostní a otázku usídlení osob cikánského původu. V této komisi zasedal ředitel školy a učitelé, úředníci okresního národního výboru, okresní školský inspektor, hlídač firmy Průmstav, také zámečník a strážmistr SNB.⁶¹ Komise se zabývala výhradně cikánskou otázkou a o jiných národnostních menšinách se dobové prameny nezmiňují.

Dále se ve zprávě uvádí, že ve Vsetíně se toho času nachází celkem osm rodin (mezi nimi zmíněné rodiny Balážova, Krškova, Strkačova, Rácova Cickova), z toho dvě „asimilované“.

---

⁵⁷ Haišman, T.: Romové v Československu v letech 1945 – 1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady. In: Romové v České republice, Praha, 1999, s. 153

⁵⁸ Davidová 1995, s. 205

⁵⁹ Jurová 1993, s. 39

⁶⁰ SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

⁶¹ Tamtéž

Ostatní rodiny žijí ve zcela nevyhovujících podmínkách v ubikacích firmy Průmstav, které nejsou určeny pro ubytování celých rodin. Komise konstatuje, že všechny tyto rodiny mají charakter „cikánských rodin trvale usídlených“. Vzorem převýchovy mají být dva muži, z nichž jeden má údernickou knížku a druhý je členem KSČ a STB.⁶² O devíti kočovných rodinách zpráva hovoří zvlášť v samostatném odstavci.

Komise vypracovala zprávu o prohlídce ubikací Průmstavu v Jasenicích, které se pro šest rodin staly dlouhodobým provizoriem, protože bytová situace ve městě je kritická – žádostí o byty je v této době 1540, přitom město Vsetín mělo zatím pouze 15 000 obyvatel.⁶³ „Asimilované“ rodiny (Rácova a Frátrikova) bydlely na Trávníkách č. p. 1508.

2.3.3 Kočovní olašští Romové ve Vsetíně

Na jaře 1952 se ve Vsetíně objevuje početná skupina kočovných olašských Romů, pocházejících převážně z okresů Hlohovec, Levice a Zlaté Moravce. Jedná se o devět vzájemně příbuzensky propojených rodin, z toho je 30 dospělých a 38 dětí. Devět mužů získalo zaměstnání u Průmstavu, avšak firma si sociálnímu referátu ONV stěžuje na jejich časté absence a pozdní příchody, protože „nemají žádné ukazatele času“.⁶⁴ Většina dospělých osob neměla žádný doklad totožnosti, což byl problém jak při soupisu, tak při zásobování potravinovými lístky a šatenkami. Provést soupis bylo pro pověřené úředníky velmi složité; objevovaly se časté nesrovnalosti ve jménech a věk sepisovaných se musel určovat odhadem.

ONV získal pro tyto rodiny šatenky a potravinové lístky, přičemž část potravinových lístků bylo dáno do distribučních podniků, kde si olašské rodiny potraviny odebíraly. Šatenky těchto rodin obdržely dobrovolné sestry Červeného kříže, které měly za úkol dohlédnout na ošacení nezletilých dětí. Lístky na otop zůstaly nevyužity, zato skupina spálila ohradu areálu tržiště na Trávníkách, kde tábořila; a dřevěnou boudu národního podniku Sběrné suroviny.⁶⁵ III. referát ONV si ve zprávě pro KNV stěžuje hlavně na „závadný způsob života“ těchto rodin, jejichž příslušníci (většinou ženy) se dopouštěly četných krádeží na polích, v obchodech i domácnostech.

---

⁶² SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

⁶³ Tamtéž

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

Ženy a děti provozují žebrotu, muži pijí nadměrně alkohol a bývají agresivní. ONV se pokusil rozestěhovat rodiny do různých částí katastru, ale do dvou dnů se sestěhovaly zpátky. Po těchto neúspěšných pokusech o násilné vnučení zcela odlišného a pro tuto subetnickou skupinu v té době nepřijatelného stylu života se ONV chtěl uchýlit k radikálnímu řešení – odstěhování olašských rodin do pohraničí a jejich rozmístění do izolovaných vesnic do domků po odsunutých Němcích. Otcové rodin to rázně odmítli, odvolávali se na to, že jejich ženy by ty domy zničily; topily by prkny, okny a dveřmi; také by kradly a proto je třeba, aby celá skupina zůstala pohromadě, aby se ubránila, „až po nich vesničané půjdou“. Ze strachu, že by došlo k realizaci tohoto návrhu, celá skupina během noci odjela; na pomoc si najali traktor a jedna rodina musela jet vlakem, protože jí byl úředně odebrán kůň. Některé osoby navíc byly policejně stíhány za to, že odebíraly potravinové lístky ve Vsetíně i v původním bydlišti na Slovensku.⁶⁶

Distribuce zásobovacích lístků byla vůbec u kočovníků, jak vyplývá z korespondence mezi pověřenými úředníky z jednotlivých obcí, velmi komplikovaná; úředníci nestačili odhlašovat tyto osoby ze zásobování a zas je jinde přihlašovat, korespondence byla často vyřízena až když už z místa odjeli. Navíc živitel každé rodiny musel být v řádném pracovním poměru, což bylo opravdu těžko realizovatelné. Československý červený kříž byl pověřen zdravotním dohledem nad rodinami, což zahrnovalo v první řadě provedení dezinfekce a dezinsekce, dále řešení hygienických závad, jako bylo např. neoprávněné vydávání všem Romům odpadů a vnitřností z místních jatek, což ONV záhy zakázal.⁶⁷

Už v dubnu 1952 pověřil ONV Vsetín Andreje Kotlára vykonáváním funkce jakéhosi důvěrníka v prozatímním táboře, což znamenalo, že měl být zodpovědný za pořádek na tábořišti a dodržování všech úředních nařízení.⁶⁸ Jak si v této funkci vedl mi však není známo.

Kočovná skupina čítala pět obytných vozů a její členové byly již zmíněné rodiny A. Kotlára, Matěje a Teofila Bihariho, Pavla Pila, Františka a Josefa Daniše, Josefa a Teofila Rafaela, Emanuela Kudrika. Dvě ženy a jejich děti měly příjmení Pilar.

---

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Tamtéž

⁶⁸ SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

Jak již bylo zmíněno, z obavy před nuceným stěhováním do pohraničí celá skupina v noci odjela; a to do Přerova, ovšem v červenci už byli skoro všichni její členové zpět ve Vsetíně.

Dále se stopa těchto rodin poněkud ztrácí; až o rok později, v létě 1953, řeší OOVV a III. referát ONV nově příchozí olšskou rodinu Stojkovu, která se usadila u splavu na Ohradě. Okamžitě jsou hlášeny četné krádeže drůbeže, brambor z polí a zboží v obchodech, což náčelník OOVV Ťapt'uch vidí jako obtížně řešitelný problém, protože pachatelkami jsou většinou ženy ve vysokém stupni těhotenství, které nelze omezovat na svobodě.⁶⁹ Další problém vidí v nocování mužů pod širým nebem, kdy leží nedaleko kolejí „s obnaženými těly“ a pohoršují tím dělníky jedoucí na ranní směnu do n. p. Zbrojovka. Náčelník Ťapt'uch doporučuje opatření, které by směřovalo k zákazu pobytu kočovníků ve městě, což je však podle tehdejší legislativy nepřijatelné. Žádná z olšských rodin však ve Vsetíně od roku 1953 nepobývala, jak vyplývá z pozdějších soupisů i svědectví pamětníků. tedy ani zákon O trvalém usazení kočujících osob č. 74/1958 Sb. se tohoto regionu nijak zásadně nedotkl. Do soupisu byl vzat – podle nalezených dokumentů – pouze Alexander Duna původem z Kecerovských Pekl'an, okres Košice; následně byl ovšem „vyňat ze soupisu rozhodnutím komise ONV Rýmařov pro péči o osoby kočovného původu ze dne 29. 4. 1960 a MNV v Arnolticích“. V obci Arnoltice (okres Bruntál) byl pan Duna přechodně zaměstnán v rámci akce K.⁷⁰

2.3.4 Aktiv osob cikánského původu

Na popud KNV Gottwaldov byl na jaře 1953 uspořádán Aktiv osob cikánského původu na okresní úrovni. Vůbec poprvé zde vnímám určitou akceptaci Romů jako svébytné etnické minority, která má své specifické problémy a požadavky. Na tuto akci byl pozván romský učitel Antonín Daniel z jihomoravských Oslavan, který působil jako učitel v Havřicích, okres Uherský Brod, ze skupiny nejvíce integrovaných původních moravských Romů. Jemu byl nejdříve zaslán model pozvánky s prosbou, aby ji přeložil do „jejich řeči“ a také byl požádán o účast na aktivu. Antonín Daniel odpověděl, že nabídku přijímá a obratem zaslal požadovaný překlad:

„Okresno nárosno výboros Vsetínu vičinel tumen savoren Romen 25. 5. 1953 o 16,00 hod. / pre štár hodiny / kajte aven pro okresno národno výboros I. Poschodí o vudár č. 22. Javen savore

---

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ Údaj z přihlašovacího lístku pro trvalý pobyt, „mrtvá evidence“, SOkA Vsetín

*Roma te šunel tumáres učitelis havo éhi taky Rom, he havo tumenge phenela pal tumáro džipen he pal savoro, so šaj keren. Amára búťake bacht!*⁷¹

Česká verze pozvánky zněla takto:

„Okresní národní výbor ve Vsetíně III. referát pořádá v pondělí dne 25. května 1953 o 16,00 hod. odpoledne v zasedací síni okresního národního výboru ve Vsetíně, I. poschodí, dveře č. 22, schůzi osob cikánského původu. Žádáme vás, abyste se na tuto schůzi dostavili a přednesli svá přání a stížnosti. Schůzi bude přítomen s. Antonín Daniel z Havřic, učitel cikánského původu, který vás seznámí s rozsahem péče a snahami našeho státu o zařazení osob cikánského původu do aktivního budovatelského úsilí naší vlasti.“

Nejprve se konala předporada aktivu, na které byli přítomni zástupci různých institucí: KNV, III., IV. A VI. referátu ONV; SNB a závodních rad podniků zaměstnávajících Romy. Za OV KSČ se nezúčastnil nikdo, za Romy samotné pouze pozvaný Antonín Daniel. Na předporadě, která trvala asi dvě hodiny, se projednávala hlavně otázka zdravotní péče, hygieny, bydlení; dále pracovní morálka romských zaměstnanců, jejich chování mimo pracoviště, negramotnost, alkoholismus a také kočování, přestože tou dobou už zde olašští Romové nebyli (snad jen přechodně manželé Pihikovi, o kterých však nemám další informace, ale aktivu se oba účastnili).

Antonín Daniel vysvětlil přítomným na předporadě pravděpodobné příčiny zaostalosti romského obyvatelstva a jeho nedůvěry k majoritním institucím, které vidí zejména v dosavadní izolaci a méněcenném postavení tohoto etnika. Zdůrazňuje potřebu vzdělání, načež se projednávala školní docházka dětí. Romské děti ve Vsetíně v tomto období navštěvovaly převážně běžnou národní školu, nechodily ale do školy pravidelně. Dospělí jsou často negramotní a někteří mají zájem o kurzy čtení a psaní. V tomto směru se posléze angažovala paní Rácová, která se na samotném aktivu nabídla ke spolupráci, sestavila seznam zájemců a rozhodla se, že se bude kurzů účastnit, přestože číst a psát umí, aby ostatním pomáhala.⁷²

Jako poslední bod předporady se řešil neutěšený stav ubikací Průmstavu, které jsou pro bydlení rodin s malými dětmi nevhodné a podnik je chce co nejdříve vystěhovat.⁷³

---

⁷¹ Západoslovenský dialekt romštiny

⁷² SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

⁷³ Tamtéž

Samotný aktiv začal ve čtyři hodiny odpoledne a zúčastnilo se ho 35 občanů „cikánského původu“. Schůzi zahájila žákyně první třídy A. Strkačová přednesem básně. Dále hovořil opět Antonín Daniel, který stručně představil historii Romů – jejich příchod ze západní Indie, živoření a pronásledování za první republiky, utrpení a smrt v koncentračních táborech. Také mluvil o kráse a hodnotě romského jazyka a hlavně o nových možnostech, které nyní Romové mají.⁷⁴

Poté dostávají slovo samotní vsetínští Romové, kteří si stěžují na špatné ubytování, častou diskriminaci v zaměstnání ze strany nadřízených i spolupracovníků a hlavně na nedávno přítomnou skupinu olašských Romů, z nichž někteří krátkodobě obývali část ubikací Průmstavu a zanechali je zcela zpustošené a znečištěné. Rodiny usedlých Romů se od nich zcela distancují a dožadují se zákazu usazování se zde cizích rodin, případně chtějí mít možnost schvalovat nové romské přistěhovalce.⁷⁵

Navzdory těmto požadavkům se však ve Vsetíně krátkodobě usadila již zmíněná „Stojkova tlupa“,⁷⁶ od roku 1954 se však už kočovní Romové ve Vsetíně neobjevují.

Po roce 1953 řešení „cikánské otázky“ ve Vsetíně utichá. Komise podává dvakrát ročně odboru pro vnitřní věci KNV Gottwaldov zprávu o zkušenostech s rodinami cikánského původu, avšak agenda už roku 1954 zaniká, protože situace se natolik stabilizovala, že už nebyla její další existence nutná.⁷⁷ Toho roku se ve městě zdržují jen tři rodiny; a to rodina Strkačova, Krškova a Rácova. Všechny tyto rodiny již byly poměrně sžité s okolím, muži měli stálá zaměstnání a problémem nadále zůstávalo špatné bydlení, což znepokojovalo hlavně Okresní hygienicko-epidemiologickou stanicí při ONV. Ve zprávě pro MNV z dubna 1954 se uvádí, že riziková je zejména blízkost potoka, ve kterém Romové perou prádlo a máčí „pochybné maso a zdechliny“, zároveň tuto vodu i pijí.⁷⁸ Firma Průmstav odmítá dřevěné ubikace dále opravovat. Ze zprávy je patrné, že ostatní rodiny, popřípadě jednotlivci, ze Vsetína odešli.

---

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ Zapisovatel zprávy o Aktivu osob cikánského původu zde používá zažitý termín, spojovaný často právě s kočovnými Romy

⁷⁷ SOkA Vsetín, ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142

⁷⁸ Tamtéž

Ke konci padesátých let se počet romských obyvatel ve Vsetíně jen nepatrně zvýšil a to na 38 osob v roce 1959. Rodina Karola Krška, o kterém vyšel i pochvalný článek v místních novinách⁷⁹ jako o vzorném pracovníkovi, se odstěhovala; manželé Rácovi a početná rodina Strkačova zde zůstali. Dále žije ve Vsetíně na přechodnou dobu rodina Toráčova z Pobedimi a dál jen několik dvojic a jednotlivců (Fratřík, Balážovi a Parčiovi, kteří však bydleli v nedalekém Pržně). Do seznamu osob „cikánského původu“ byli zahrnuti i donedávna kočovní tzv. „světští“ a to s příjmením Berousek a Rác (4 osoby). Tito lidé byli na základě zákona č. 74/1958 Sb. O trvalém usazení kočujících osob přihlášení k trvalému pobytu a zařazení do pracovního poměru.

2.4 60. léta – Rozptyl cikánského obyvatelstva

2.4.1 Období 1960 – 1965

Od roku 1960 se změnila struktura správních celků a Vsetín už nepříslušel pod KNV Gottwaldov, ale pod KNV Ostrava; a stal se tedy součástí Severomoravského kraje. Romové žijící ve Vsetíně nebudili v tomto období žádnou zvláštní pozornost úřadů. Rodinám z první migrační vlny již bylo poskytnuto vyhovující bydlení, o čemž podává v březnu 1962 zprávu osvětový lékař soudruh MUDr. Jiráček z OÚNZ Vsetín, který informoval odbor zdravotnictví KNV o současném stavu cikánské populace v okrese: V podkladech pro průzkum O převýchově osob cikánského původu uvedl, že v celém okrese žije šestnáct cikánských rodin, dětí do čtrnácti let zde je 57. Živitelé rodin pracují jako dělníci ve sklárnách, Tesle, Tonaku, u ČSAD a dalších podniků. Ve zprávě rozebíral zejména otázky zdraví a hygieny; konstatoval, že došlo ke zlepšení bytových podmínek, rodiny pobírají rodinné přídavky, zlepšila se i docházka s kojenci do poraden a dětská populace je dostatečně proočkována.⁸⁰

Na „předrozptylové“ období vzpomíná jako na nejkrásnější léta pan František Strkač (*1953):
„Naši rodiče, oni nás vedli ke všemu tak, aby člověk byl kultivovaný, aby byl vzdělaný, aby byl chytrý, nebyl nějak to; jsem si nedovolil rodičům říct nějaké křivé slovo. Vůbec, to ta výchova byla až nad úroveň, třeba ještě víc, nám lidé, nebo kamarádi, kamarádky; školáci chodili až

---

⁷⁹ Naše Pravda č. 12, 1952

⁸⁰ SOkA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 1394, sign. 526/13, karton č. 1458

k nám na dvůr, jo, a ty vztahy probíhaly už solidně; ale pak zase, přistěhovali se sem Romové, jo, většina Romů...

No, když jsme je viděli (bystranské Romy), tak naši se s nimi sem tam bavili, protože bydleli přes cestu. Na Dukelské. Na Trávníkách, jak je školka. A tam byla elektrárna a tam byla velikánská budova a na té střeše byly takové sošky. A tam naproti bydlela paní Umlaufová a ona byla kdysi baronka. A měla služku. Aťku. A když, jako chlapec, mě zavolala, vybuchat koberce, tak jsem ty koberce nesl nahoru, po schodech, to byste holky mrkaly, co tam měli! Jaké obrazy, jaké starožitnosti, až teď si uvědomuju, co to bylo! No, a ona mně dávala, ona dělala kdysi – ale to už pomřelo všechno – ona mně dávala lístky do lázní, já jsem chodil do lázní plavat, do plaveckého kroužku, a ona mně dávala lístky. (...) My jsme bydleli poprvé na tom Svárově, pak jsme dostali ten velký byt na té Dukelské, tam bylo asi čtrnáct místností. Tam byl obrovský dvůr, tam se mohli koně pást na tom dvoře; tam jsme to dostali a právě před náma byla ta dětská školka. Tam stojí. A my jsme bydleli tam na tom place. No a tam byly chaloupky jedna za druhou, ten potok jak je tam, tak jedna chaloupka za druhou a tam bylo v zatáčce divadlo Zetka. A za tu Zetku zas bylo autobusové nádraží tam. A když přišly kolotoče, tak jsme to měli blízko. A když hrál Vinetú na Lapači, v kině, tož né jenom bílí, ale i Romové, jak začal Vinetú hrát a tam Vinetú střílili, tož všeci plakali skoro. (...)

My jsme bydleli na Svárově, jak je textil. Jak je textil a je tam Baťa, takhle bokem. (...) A tam kdysi brúsil chlapík nože, nůžky, opravoval – a my hned vedle jsme bydleli. Pak byl řezník a cukrárna. Ale to už není pravda! To už je všechno pryč! No – a bylo to teda lepší, ty vztahy lidské; ty takové sousedské vztahy, kamarádštví a to všechno. (...)

Maminka dělala v hospodě, v kuchyni, a tak pomáhala tak jako za pultem a to; a tata, ten dělal na dráze, na dráze dělal, a potom byl v Blansku, jak je Český Těšín, tam dělal zvětšené čety (?) aby víc vydělal, no a tož tak. Pak byl ležák, nemoh chodit, tak jsem se o něho staral asi tři roky, tak jsem ho holil, koupal, krmil a všechno. Tož tak, přebaloval a to a... teď mně to chybí.“⁸¹

Jeho vzdálený příbuzný Milan Leško – „Kalo“ (Milanova babička a Františkova matka byly sestry) patří k mladší generaci a okolnosti příchodu jeho rodiny jsou mu o něco vzdálenější:

Ona babička pochází, ne úplně ze Slovenska, ale... jako ze Slovenska, ale jak máš Trenčín, Trenčianska Tepla. A děda, děda je zase u Košic z jedné takové dědiny. On dělal na dráze od

---

⁸¹ F. S., rozhovor ze dne 11. 8. 2009

*mládí. Takže oni se potkali někde na dráze, tak tam musel někde dělat okolo Trenčína a seznámili se. Protože moje babička se za svobodna jmenovala... Ištvaníková. Mamka byla za svobodna Dunová, od babičky dcerka, že; a mamka si změnila jméno když si vzala tatku a tatka pochází z Ostravy. Zase jeho rodiče pochází taky ze Slovenska, to je všechno ze Slovenska, tady ty lidi. Někdo z východu, někdo ze západu, že... Přišli za pracou prostě, zalíbilo se jim to a zůstali tady, no. Někdo v Ostravě, někdo... v těch městách tady českých prostě.*⁸²

Už počátkem šedesátých let se dostavila krize dosavadní politiky zaměřené na Romy. Představa rychlé asimilace Romů a jejich rychlé splynutí s ostatním obyvatelstvem se ukázala jako nereálná, odstraňování sociální a kulturní „zaostalosti“ nepokračovalo skoro vůbec; a to vinou špatných sociálních podmínek, zejména nedostatku zdrojů obživy. Situace na Slovensku se naopak zhoršovala. V období 1959 – 1965 bylo sice zlikvidováno 45 romských osad,⁸³ ale počet obyvatel ve zbylých osadách na Slovensku se rychle zvyšoval. Počet osob v jednom obydlí tak stoupl z 6,1 v roce 1958 na průměr 7,4 v roce 1965 a kvalita bydlení se tím podstatně zhoršila.⁸⁴ Navzdory pracovní povinnosti byl nedostatek pracovních příležitostí, nejvíce právě v oblastech s největší romskou koncentrací. To vedlo k hluboké materiální i sociální bídě, kterou provázely časté infekční nemoci, v extrémních případech pak také chronický alkoholismus a pojidání uhynulých zvířat.⁸⁵

Živelný a nekontrolovatelný pohyb romských migrantů ze Slovenska do Čech (případně zpět) se úřadům stále nedařil dostat pod kontrolu a také jakákoli evidence těchto migrantů byla obtížná. Politické byro ÚV KSČ se již v prosinci 1961 usneslo na tom, že doporučí rozptýl přibližně čtyřiceti tisíc Romů z Východoslovenského kraje do českých průmyslových oblastí a vypracovalo pokyny pro krajské národní výbory.⁸⁶

Rozhodující impuls přišel, jak se dalo očekávat, ze slovenské strany. V březnu 1965 se Slovenská národní rada usnesla na dalších krocích v přetrvávající asimilační politice a rozhodla o nutnosti

---

⁸² M. L., rozhovor ze dne 5. 8. 2009

⁸³ Jurová 1993, s. 75

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ Tamtéž, s. 87

⁸⁶ Pavelčíková 2004, s. 83

likvidace nežádoucích soustředění cikánských ulic, čtvrtí a osad, přičemž prioritní pozornost se měla věnovat oblastem s velkým turistickým ruchem, tedy hlavně Vysokým Tatram; a osadě Velká Ida, která byla v těsném sousedství Východoslovenských železáren.⁸⁷ Předsednictvo SNR také aktivizovalo Komisi pro otázky cikánského obyvatelstva ve Východoslovenském kraji.⁸⁸

2.4.2 Vládní výbor pro otázky cikánského obyvatelstva

Z jednání ÚV KSČ, které se konalo v červnu 1965 a týkalo se komplexního řešení cikánské otázky, vznikla diferenciacie romského obyvatelstva do tří kategorií: Do I. kategorie spadají integrovaní (či dokonce asimilovaní) Romové, kteří údajně „pozbyli vědomí svého původu“. Třetí kategorii tvoří „nepřevychovatelní“, kteří provozují „cikánský způsob života“ a je třeba na ně uplatnit tvrdě represivní postup. Druhá kategorie je pro následující období klíčová a byla charakterizovaná takto:

„Romové zařazovaní do této skupiny žijí zpravidla v osadách nebo v místech velkého soustředění ve městech, mají však snahu se z tohoto prostředí dostat, postavit si domek či získat byt (nejlépe z družstevní výstavby). Jsou sice v trvalém pracovním poměru, ale vykazují nestálost, někdy i nechuť k práci. Zachovávají základní hygienická pravidla, snaží se získat návyky typické pro majoritní způsob života, ale často se nechávají strhnout k návratu k „cikánským zvyklostem“. Projevuje se to např. absencí a fluktuací v práci, pro něž je také zaměstnavatelé často odmítají přijímat, jindy neorganizovanými přesuny z místa na místo. Jejich asimilaci brzdí setrvávání v nevhodném prostředí, zejména v původních romských osadách, proto jsou „zralí“ pro plánovitý rozptyl, který je ovšem třeba provádět na základě celostátního přehledu a dohledu, za materiální pomoci a spolupráce národních výborů a společenských organizací.“⁸⁹

V rámci usnesení vlády č. 502/1965 Sb. O opatření k řešení otázek cikánského obyvatelstva byl 13. 10. 1965 zřízen Vládní výbor pro otázky cikánského obyvatelstva. Brzy potom vzešly z jeho jednání *Zásady pro organizování rozptylu a přesunu cikánského obyvatelstva za účelem likvidace*

---

⁸⁷ Haišman, T.: Romové v Československu v letech 1945 – 1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady. In: Romové v České republice, Praha, 1999, s. 175

⁸⁸ Tamtéž, s. 176

⁸⁹ Pavelčíková 2004, s. 88

*nežádoucích cikánských soustředění ve smyslu usnesení strany a vlády.*⁹⁰ Vládní výbor měl garantovat organizaci rozptylu a také pokud možno komplexní přístup k řešení cikánské otázky.⁹¹ Celá koncepce však byla spíše naivním konstruktem v duchu dobové ideologie a představovala jen další chybný krok v dějinách sociálního inženýrství.

2.4.3 Koncepce rozptylu

Zmíněné zásady byly vytvořeny pro potřeby národních výborů, které byly rozptylem a přesunem pověřeny. Národní výbory dostaly mimo jiné za úkol vypracovat harmonogram na likvidaci nežádoucích soustředění (ulic, osad), zajišťovat koordinaci přesunu, bránit další živelné migraci a zajistit finanční a materiální prostředky ze státního rozpočtu.

Vládní výbor schválil dva základní úkoly: Rozptyl romských soustředění v rámci vlastních krajů a okresů v některých oblastech Čech a Moravy, ale hlavně na Slovensku. Dále přesun části romského obyvatelstva ze Slovenska do českých krajů. Celá akce měla probíhat podle těchto principů: Přesun i rozptyl měl být dobrovolný, ubytování v nových lokalitách předem zajištěno. Bez zajištění přijatelného bydlení nesmělo být zbouráno dosavadní obydlí. Národní výbory měly za úkol vést přesnou evidenci přemísťovaných osob, zajišťovat pro ně další péči v novém bydlišti a „sledovat jejich převýchovu“. Také se měly postarat o vytváření vhodných podmínek pro přesun a rozptyl, což znamenalo i přesvědčování obyvatelstva v dotčených lokalitách o závažnosti a nutnosti tohoto vnitropolitického úkolu. Výběr vhodných osob pro přesun a rozptyl zajišťovala slovenská strana. Vhodné osoby a rodiny měly být především ty, které spadají do II. Kategorie tehdejšího dělení cikánského obyvatelstva podle sociální úrovně (viz kapitola 3.4.2). Česká strana zodpovídala za vhodné ubytování rodin a zaměstnání podle §2 zákona č. 70/1958 Sb., podle nějž musí být práceschopné osoby zaměstnány, což zařizuje úsek pracovních sil při ONV. Počet přesouvaných osob a rodin měl být pravidelně upřesňován v ročních zprávách; naopak jakákoli nekontrolovaná migrace byla nežádoucí a ONV byly povinny vracet neplánovaně přesunuté osoby zpět.⁹²

---

⁹⁰ Nečas 1997, s. 73

⁹¹ Davidová 1995, s. 212

⁹² SOkA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

Celá koncepce přesunu a rozptylu se opírala o mylný předpoklad, že kraje z obou částí republiky se samy dohodnou na družebních okresech, přičemž je dán velký prostor vlastní iniciativě a individuální spolupráci. Vládní výbor pouze doporučil přesunout slovenské Romy z Východoslovenského kraje do Severomoravského (kam v té době spadal okres Vsetín) a Východočeského, ze Západoslovenského kraje do Středočeského a Jihočeského a ze Středoslovenského kraje do Jihomoravského. Severočeský a Západočeský kraj v úvahu nepřipadaly pro tehdejší početnost romské populace. Podle doporučení Vládního výboru se úředníci měli oprostít od pouhé administrativní práce a pohybovat se více „v terénu“, osobně komunikovat s dotčenými Romy i mezi sebou a pomáhat přestěhovaným osobám zorientovat se v novém prostředí. ONV také musí zajistit všem osobám vyšetření na TBC, bacilonosičství a trachom; také dezinfekci stěhovaných svršků a nábytku.⁹³

Finanční rozpočet nákladů rozptylu a přesunu se měl řídit podle Státní plánovací komise a podle Ministerstva financí; to vše při maximální efektivnosti a hospodárnosti. Česká i slovenská strana přitom měla financovat svou část akce a mimořádné výlohy mělo uhradit Ministerstvo financí z vládní rozpočtové rezervy. Alespoň symbolicky se měli finančně podílet i sami Romové; a to svými úspory nebo penězi za odkup chatrčí.

Chatrče měly být vykupovány podle Zásad Ministerstva financí pro řešení ekonomické základny cikánského obyvatelstva; ovšem nemělo se jednat o běžný výkup nemovitostí, ale zvýhodněný výkup, který měl sloužit jako forma státní podpory.⁹⁴

Rozptyl a přesun romského obyvatelstva však celkově skončil neúspěchem a to zejména z důvodů pokračující živelné migrace, nedostatku ubytovacích prostor pro příchozí rodiny ze Slovenska a také neschopnosti místních orgánů zvládnout požadované úkoly.⁹⁵

Plán rozptylu byl podle nově utvořené komise celorepublikově splněn na pouhých 45%. Nejlepší výsledky měl právě Severomoravský kraj a to zejména okres Olomouc, Nový Jičín, Přerov a Vsetín. Ovšem ani tento kraj nepřesáhl padesátiprocentní plnění plánu.⁹⁶

---

⁹³ SOkA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Pavelčíková 2004, s. 93

⁹⁶ Pavelčíková 2004, s. 92

2.4.4 Realizace rozptylu – Vsetín

2.4.4.1 Obec Bystrany, okres Spišská Nová Ves

„Však tady ze Vsetína co sú všechno pochádzajú z Bystran. No akorát jenom ti Dunovi a Strkačovi a Leškovi ne.“⁹⁷

Původním domovem většiny vsetínských Romů byla východoslovenská obec Bystrany, která se nachází nedaleko Spišské Nové Vsi. Romský název obce zní Vilbacha. V obci je v současné době hlášeno přibližně tři tisíce obyvatel, zhruba dvě třetiny tohoto počtu tvoří Romové. Rom zde byl také zvolen starostou, jako tomu je ve stále více obcích s romskou většinou; a Romové jsou i členy obecního zastupitelstva.

Vzhledem k tomu, že jsem bystranskou osadu dosud osobně nenavštívila, musím čerpat z bakalářských prací absolventek romistiky Petry Dobruské⁹⁸ a Zuzany Znamenáčkové⁹⁹, které obě psaly právě o této lokalitě a pravidelně do Bystran jezdí od roku 2003. Osobně se chystám Bystrany navštívit co nejdříve. Zatím jsem alespoň zavítala do několika obcí v blízkém okolí, při kterých jsou romské osady nebo je větší romské soustředění přímo v obci; a to Žehru, Jablonov, Roškovce, Spišské Podhradie a Krompachy. Romové ve jmenovaných obcích jsou často v příbuzenských vztazích s bystranskými; o tom svědčí i často se opakující příjmení. Nelze ale zobecňovat poznatky z těchto jednotlivých lokalit, protože každá lokalita je jedinečná a vždy se v některých aspektech liší od ostatních.

Starší informátoři vzpomínají, na těžký život v osadě v období 1945 – 1965. Pan Tulej, který přišel do Vsetína už jako dospělý, vzpomíná, jak tehdy jeho rodina žila:

„Čoripen has, ta čorikanes! So kerenas, so kerenas... Na kernas buča; pal o mariben na has buči. Až kavka, pal o štyricet osm... džalas e buči.“

---

⁹⁷ E. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

⁹⁸ Dobruská, P: Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů. Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2006

⁹⁹ Znamenáčková, Z: Magické léčitelství bystranských Romů. Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2006

Ľektere kernas kořiky. Me tuke phenava řařipen: řun – pal e vojna kernas vřeliněřo o Roma; te uřivinel peskere řhavoren. Kernas le gadřenge; (...) o gadře len denas grulři, řiros, jaroro... no a oda pes řalřas... “¹⁰⁰

Z hlediska rituální řistoty se bystranřtři vymezujři napřřiklad od Romů ze řehry, které považujři za neřistě. Názor, že Romové v řehře konzumujři psři maso, přeřjaly i mladři generace původem bystranských Romů, které se jřiž narodily ve Vsetřně: *řehrate, kodoj hin rukořnara P*. Podobně se vymezujři od Romů z Letanovců:

„Ale nejhorři ty Romové bývajři tam, v třym – Letanovřach. Tam je hrůza. Tam jeřtře neumřja slovensky, jo, některě lidi; oni byli bez elektriky, bez vody, bez vřeckěho! Oni řili jak... Oni nevěděli co to je ani televize. A od nās jeden z Bystran, jeden řlap, z tama si vzal řenu , no, z Letanovec; tak se přeřtěhoval tam – on měl nākřj problém, konflikty s romākama v Bystranoch; tak měl strach, aby ho tam nezabili nebo tak nějak, tak on se stěhoval do těch Letanovec. A on si vzal tu řernobilřu televizu, tu malř; a z auta tu baterku. On si tam dal ty řňřury, jo, zapnul tu televizu; vřak normālňe, televiza, sa... On normālňe vybřral vstupně, po dvě koruny, po tři koruny! Oni nevěděli co to je televiza, rozumřř? Tam neměli ani elektriku, ani televizu, kde! Oni nevěděli co to je televiza! Nic, ani rādio, nic! Tak on vzal normālňe venku, jak bylo fajně, veřer; postavil tu televizu na střl, zapl tu baterku a normālňe vybřral penřze! Vřak vřř kterř? Ten Viktor!!“¹⁰¹

Bystranskā osada je, jak uvādř Petra Dobruskā, vřrazně segregovanā od obce a takě je zde obyvatelstvo vnitřně rozděleně na *uprune* (hornř) a *telune* (dolnř) Romy. Jak dāle uvādř, dělřtko mezi tēmito dvěma skupinami je vřc rodově neř místnř, ačkoli i místně lze definovat pomyslnou hranici. Takě spoleřenskā bariěra mezi *uprune* a *telune* není vřraznā – podle Petry Dobruskě zde není ani sňatkově tabu, ani přřsnř zākaz komensality (spoleřně konzumace jřdla). Tedy ani z hlediska pravidel rituální řistoty není mezi tēmito dvěma skupinami zāsadnř rozdřl.

Informace, které jsem se dozvěděla z pracř Petry Dobruskě a Zuzany Znamenāřkově se poměrně shodujři s tēmimi, které jsem zřskala od bystranských Romů řijřicřch ve Vsetřně. Několik

---

¹⁰⁰ „Chudoba byla, tak chudě! Co dělali, co dělali... Do práce nechodili, po vālce nebyla práce. Ař pak, po roce 1948, byla práce. Některř dělali kořiky. Poslouchej – jā ti řeknu pravdu: po vālce dělali Romové kdeco; aby uřivili svoje dēti. Dělali gadřřm... A gadřřově jim dāvaji brambory, sādlo, mouku... No, a to se pak jedlo...“ (A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

¹⁰¹ E. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

informátorů, kteří si ještě pamatují život v osadě, poukázalo právě na rozdělení obyvatel osady na uprune a telune. I mladší generace o tomto dělení ví z vyprávění starších. Na základě vlastního pozorování usuzují, že toto dřívější interní dělení osady není pro Romy v novém prostředí nijak směrodatné.

„Na Slovensku, v těch Bystranech; jo, to je Vil'bacha, se bili jako horní s dolníma, oni říkají jako uprune – telune; no a mezi sebú se bili, no ale... jako súdy z toho nebo tak něco ne. (...) Tož bohatší..? Se to nebralo tak. Spíš tak to bylo: byli slabší a silnější. No ty slabší byli vrchní a dole byli silnější. To byla všechno jeho rodina. Žigových. Po – jeho dědovi. Jeho matky bráchové, bratranci a tak.“¹⁰²

„Šun ča, šun! Džanes soske amen adaj av'lam? Na džanes. Šun. Bo hin – telune Roma a uprune Roma. Hi? Kole telune Roma peska na dovol'inenas oda so uprune Roma! Chapines? Ta furt phirenas pro mariben. A ajse godžaver has uprune Roma, hoj pes vist'ehinde odarig avri a mají svatý pokoj. Pochopind'al man?“¹⁰³

Díky možnostem výdělků ve Velké Británii se životní úroveň mnoha bystranských rodin zvedla, což reflektují jejich příbuzní ve Vsetíně:

„Ale kdybyste viděli, jak oni se postavili na nohy! Pěkné postavili byty, vily! Krásné auta mají! Zaříděné byty, všecko! Topení; ústřední topení, voda; všecko mají, baráky už; to je paráda! Eště lepší žijú, jak my! Díky Bohu, to je pravda!“¹⁰⁴

„Tak v Bystranoch, v Bystranoch. Ted'ka, jestli tam půjdete, tak to nemá ani bílý postavený, takové byty...“¹⁰⁵

„To předtím, to byla jen samá chatrč...“¹⁰⁶

---

¹⁰² M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹⁰³ „Jen poslouvej, poslouvej! Víš, proč jsme sem přišli? Nevíš. Tak poslouvej. Protože jsou – horní Romové a dolní Romové. Jo? A ti dolní Romové si nemohli dovolit to, co dolní Romové! Chápeš? Tak se pořád chodili bít. A ti horní Romové byli tak chytří, že se odtamtud vystěhovali a mají svatý pokoj. Pochopilas mě?“ (A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

¹⁰⁴ M. T. II, rozhovor ze dne 25. 8. 2009

¹⁰⁵ E. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹⁰⁶ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

„Me daraha odoj. Bo kadej gadže! Oda nane, so Roma. Postavimen vili! Vili... a motora, jaaaaajajajajaj. Jepaš Roma bešen andro gav! Cinkerde o khera odoj.“¹⁰⁷

Ani příslušníci mladších generací nezpřetrhali vazby s rodnou osadou svých rodičů a někteří tam příležitostně jezdí, zejména v rámci kontaktu s tammím romským letničným sborem:

„No jó, však manžel tam má mamku ještě. A bratry tam má... A já tam mám rodinu! Bratrance, sestřenice tam mám... Tety tam mám ještě...“¹⁰⁸

„Tak jako byli jsme na evangelizaci tam... bo tam hodně křesťanů; ehm, hodně Romů věříja, jo, v Boha... tak jako šli jsme tam na shromáždění. Jeli jsme tam, no... (...) Mám tam bratrance, sestřenice tam mám... (...) (Prarodiče) bydleli tady na Vsetíně; tak dědečka si nepamatuji, ale jak z mamky, tak z taťky byli na Vsetíně. Babička se jmenovala Pavlína Tulejová a dědeček se jmenoval Eudevít Tulej.“¹⁰⁹

Z bystranské osady odešly i mnohé další rodiny, které se (nevím však o této migraci žádný bližší údaj) usadily v jiných okresech, většinou na severu Moravy.

„Akana počitin tuke! Šun ča: Ostrava! Odarig khatar amende Vilbachatar. Karvina! Zlinos! Valaska! Rožnovos! Adaj, Vsetina! Jon avlehas kaj te postavinel o khera.“¹¹⁰

„A buter hin ke Opava, švadzi! Hine pal o... rozložimen pal o Čechi! A ča sa amen, e fajta amari! Amen o Kandračovci, nekbareder fajta! Nkbareder fajta amen!“¹¹¹

2.4.4.2 Příklad bystranských Romů do Vsetína

„Oni když ti Romové sem přišli, tak ty gadže, oni jim vyšli vstříc. Oni ty gadže to neviděli, oni neviděli tolik Romů nebo tolik chudáků, jo, oni viděli ty Romy a tak ty vztahy, Rom a gadžo, byly

---

¹⁰⁷ „Já bych se tam bál. Protože to tam jsou gadžové! To už není, co Romové. Mají postavené vily! Vily... a auta, jaaaaajajajajaj. Polovina Romů bydlí ve vsi! Koupili si tam domy.“ (A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

¹⁰⁸ M. H., rozhovor ze dne 18. 8. 2009

¹⁰⁹ N. T., rozhovor ze dne 25. 8. 2009

¹¹⁰ „A teď počítej! Jen poslouchej: Ostrava! Tam jsou od nás, z Bystran. Karviná! Zlín! Valašské Meziříčí! Rožnov! Tady, Vsetín! Oni sem chtěli jít, aby si tu postavili domy.“ (A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

¹¹¹ „A další jsou v Opavě, všude! Jsou v... jsou rozptýlení po Čechách. A všechno jen my, naše rodina! My Kandračovci, největší rodina! Největší rodina jsme!“ (A. K., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

dobré. Že ti staří Romové, co už pomřeli všeci, to už není; a teď ta mládež – to je zas jiná mentalita.“¹¹²

Těmito slovy popsal pan Strkač příchod bystranských Romů do regionu. Zdůrazňuje jejich materiální bídu, ale neuvádí, do jaké míry se od nich „starousedlí“ Romové distancovali. O určitém odstupu však vypovídají další svědectví.

„Jako naši Romové se s tyma Strkačema se tak moc nestýkali. Byli pro nás cizí lidi. Dokud nežili s našima Romama. To s Dunovcema jo! Protože; s Dunovcema; starý Duna, to už chodil s mojim tátou, se strýcema; tady na železnici dělal, víš; tak oni už se znali.

Starý Duna, co umřel. (...) Však ještě stará Dunová žije. Alexander. Ten se s náma stýkal, protože znal našich tátů; protože chodil do práce, byli kolegové, víš; tak proto se s nima tak známe. A ti Strkačovi už byli jako na bok. Už se dělali jak vaši, víš. Nás neznali, že oni nejsou Romové. Ale přitom na vzhled – první vzhled, to bylo poznat, že jsou to cigáni. Rozumíš. Tak jsme si jich aj my nevšímalí. Tak s tyma jsme nebyli tak ve styku, ale s Dunovcema už jo.“¹¹³

Od června 1966 začala ve Vsetíně fungovat znovu Komise pro otázky cikánského obyvatelstva, z jejíž korespondence většinou čerpám informace vztahující se k danému období ve Vsetíně a ve které byly zastoupeny některé odbory ONV a také složky Národní fronty. Předsedou komise byl dr. Babovec, kterého v prosinci 1968 vystřídal vedoucí odboru pracovních sil soudruh Polách.¹¹⁴ Komise se scházela jedenkrát za tři měsíce a řešila nejnaléhavější problémy romského obyvatelstva v okrese. Podílela se zejména na usazování přesunutého obyvatelstva z obce Bystrany (okres Spišská Nová Ves). Finanční odbor ONV byl povinen za každé pololetí předkládat zprávu Ministerstvu financí a finančnímu odboru KNV Ostrava. V první zprávě z počátku srpna 1966 se uvádí, že do konce roku má být přijato v okrese Vsetín jedenáct romských rodin. Devět rodin už je v té době přítomno, ale dosud jsou ubytovány jen provizorně, v objektech určených k asanaci.¹¹⁵

---

¹¹² F. S., rozhovor ze dne 11. 8. 2009

¹¹³ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹¹⁴ SOkA, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

¹¹⁵ Tamtéž

Výdaje tedy za první pololetí byly jen nepatrné, zahrnovaly náklady za cestovné členů komise a několik malých, vcelku bezvýznamných položek. Celkově se na rok 1966 počítá s částkou 478 000 Kč, za úhradu nákladů na stěhování rodin, cestovné, úpravy bytového fondu dříve příchozích rodin (během druhé poloviny padesátých a první poloviny šedesátých let se ve Vsetíně postupně usazují členové rodiny Dunovy z Kecerovských Pekl'an, okres Košice) a zejména na výkup rodinných domů, vytipovaných pro účel ubytování romských rodin. Finance určené na výkup domů byly použity až v letech 1967 a 1968. Nejvíce peněz bylo utraceno v roce 1967 (300 000 Kč). Kromě náhrad za vykoupené nemovitosti byly v rozpočtu zahrnuty náklady na vybavení bytů, otop, opravy domů i bytů a sociální výpomoc.¹¹⁶

Celý proces přesunu byl rozplánován do období 1966 – 1970 s tím, že v roce 1966 mělo do okresu Vsetín přijít jedenáct rodin (ve skutečnosti jich však přišlo patnáct) a v následujících čtyřech letech mělo přicházet patnáct rodin ročně. Celkově tedy mělo být do okresu v rámci rozptylu přestěhováno 75 bystranských rodin a to zejména do tří největších měst Vsetína, Valašského Meziříčí a Rožnova pod Radhoštěm.

Mezi první přistěhované rodiny patří zejména rozvětvené klany Tulejů a Kandračů, Kandrů a Žigů. Takto popisují příchod mladší lidé, kteří tu dobu znají z vyprávění:

„Oni chodili jako rodiče, praděda, naši dědové a tak, oni sháněli práci. Protože na Slovensku bylo málo, ne. Tam nám sádlo, bůček dávali; nebo takové, jo. Ale byla práce, třeba, ale málo tam bylo práce. Ale na Čechách se vydělalo víc, jak se říká. Za komunistů jak jsi byl v Čechách, tak se vydělávalo víc, jo. A proto přišli tady, rodiče; a hledali práci, i děda; i děda tady byl, od taťky. I babička.

Oni byli už tady v šedesátym druhym, ale ještě potom bydleli v Rožnově. Ona pracovala, víš... ona dělala v parku. Tam se šlo dolů a... tam byly šatny a záchody.

Oni už tady bydleli, protože taťka pracoval tady, jak je Hrozenkov, nádraží; tam je takový malý byt, bílý; a tam bydlel můj taťka. Vevnitř přímo, vevnitř tam. A tam bydlel, tam pracoval. A bydleli tam jak přišli ze Slovenska, vždycky jak byla práce, , tak oni jak brali do práce tak dávali byty k tomu. (...) Tak můj táta měl na nádraží byt.“¹¹⁷

„První Rom, co tady byl, byl... od babičky; jako babička – s bratrama tady byli. Rozumíš.

---

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ R. K., rozhovor ze dne 5. 8. 2009

Pavčina a Ludovít Tulej; to byla babička. A od babičky, víš jak; byl tu – Kandrač, že. Kandračovi tady byli. No a potom tady byli zas... nevim už; honě roku; a oni si potom přitahovali voje děti sem jako, na Vsetín. Rozumíš, přistěhoval se sem tata, mama; jejich děcka, no... a tak to tady začalo. Ale to bylo úplně něco jiného než to teď.

Já jsem měla kolik, dva nebo tři roky, jak jsme tu přišli, na Vsetíně. Tak asi kolem šedesát pět, šedesát šest. V šedesátým šestým roce to asi bylo.

Co já si pamatuju... co to tak povídali si jako ty starší, jako mamka moje... říkali, že tady byly asi ze pět, ze šest rodin. A mezi nima jsme byli aj my. Málo, no. To byla všechno rodina jako. Jako sem přišla rodina, jo, jako bratranec s bratrancem, sestřenice se sestřenicí, rozumíte. A to byli Tulejovci, Kandračovci, Žigovi... První tu byla babička s bráchou. Jak je to, brácha, jak se jmenuje... Počkej, jak se jmenoval... Matěj... Kandrač? Macejis. Nevím. Starý Matěj. Potom tu byli Kandrovci. Tereza. Ji si pamatuju. Však mamka tvoje taky, že? (k manželovi) Justina Tulejová. Oni jsou tu dvě Justiny Tulejové.“¹¹⁸

A toto jsou autentické vzpomínky starších lidí, kteří patří k první generaci migrantů a popisují svůj příchod do Vsetína. Tato doba je pro ně často spojená s krásným dětstvím nebo mládím, zakládáním rodin, seznamování se s partnerem:

„Oni (rodiče) jsou ze Slovenska jako. Z Popradu. Z Popradu. Žena byla Kandračová a po mně jako Žigová. Oni (Kandračovci) taky pocházeli z Levoče a koupili si rodinný domek v Roketnici.

Tož asi líbili se, tak se vzali, že jo, no. Vzali se, my jsme měli jako krásný rodinný domek, no; a když jako rodiče umřeli, tak v Popradě ho jako zdědil brácha můj. Tak on v tom jako bydlí. (...) Počkejte, to jsem byl na vojně (...), my jsme ve Zlíně vezli něco, nějaký materiály nebo něco, do Košic, z Plzně; a tady jsme měli dvě hodiny jako; měli jsme stát. Jako vlakem, jo. Já jsem tam potkal moju, tak jsem jí dal pusu, dala mi facku; tak jsem jí dal ještě jednu, pak jsme se seznámili, dala mi adresu, jako kde bydlí, jak jsem šel, to ještě... Tři měsíce mi chybělo jako z vojny dom. Pak jsem přišel dom, stávil jsem se tam a – tak jsme se jako s rodičema seznámili; to, no a pak jsme se vzali a... od tý doby jsme byli spolu, no.“¹¹⁹

---

¹¹⁸ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹¹⁹ Š. Ž., rozhovor ze dne 25. 8. 2009

„Me som pal o Čechy, Klatovy.¹²⁰ Jon phirnas (dajodad) kavka furt pal o svetos! (...) Až adaj vidržinde.¹²¹

No to šlo postupně... Pak tady přišli Kandračovi, další; Kandrovi, Tulejovi... To jenom víš, to je furt rodina, akorát že to příjmení mají... Bratrance to jsou třeba, sestřenici a tak, víš...Ale tady napřed byl děda, s babičkou; pak od dědečka bratr tu byl – Kandrač Martin. Macejis. (...) Tak děda; to byli bratři, Matěj s dědú; a pak tu byl – od Mariána dědeček. Ludvík – Ludovít Tulej. Tak oni tři tu byli. To byli nejstarší. A pak přišli tady postupně už...

Na Slovensku jsem chodila jenom do první třídy; a hned jsme přišli tady. Já su tady víc než moje rodiče! Já jsem tady přijela s tetú. S tú Kandračovu Žofkú. S Gugou. Guga. Že babička tady byla – a s dědou. A moje rodiče byli ještě na Slovensko, víš. Takže... A já jsem byla s tetú, s Gugú, V Plzni. No a pak jsme přišli sem. No a pak přišli aj rodiče. Tak jsem byla potom u babičky... (...) Kandračovi. Kateřina a Jan. Oni umřeli už strašně dávno.¹²²

Nejstarší žijící romskou ženou ve Vsetíně je podle mých informací paní Tulejová, která přišla do Vsetína jako dospělá. V Bystranech žila jen krátce; brzy potom, co se tam přivdala, se s manželovou rodinou v rámci přesunu stěhovala do Vsetína. Jako jediná z dotázaných zmínila výkup nemovitostí v Bystranech a jejich zbourání, ale jejím ústředním tématem bylo – jako pro většinu pamětníků – bydlení, práce a rodina.

„Me Vilbachatar na som, me som Stara Lubovňatar. Oda ča – miro rom has Vilbachatar. A me som odoj jako... pal leste... diňi.¹²³

(„Pamätinen pre rozptyl?“¹²⁴):

„No no no no no, hi; oda Vilbachatar o okresis čhid'as adaj; pervo av'la mre romeskri daj, mre romeskro dad av'las; pr'oda o Kandračis av'las adaj, o Macejis; o Ďuris, leskro dad, o Čuňa;

---

¹²⁰ Rodina paní Žigové pocházela z Bystran, ale už koncem padesátých let se pohybovala po českých zemích

¹²¹ „Já pocházím z Čech, z Klatov. Oni (rodiče) pořád jezdili po světě! Až tady vydrželi.“ Stejně interpretuje rodinnou historii i její sestra Helena, provdaná Tulejová; která rodinu řadí, na základě častého územního pohybu, k Romům kočovným.

¹²² S. Ž., rozhovor ze dne 9. 7. 2012

¹²³ „Já nejsem z Bystran, já jsem ze Staré Lubovně. To jen – můj muž byl z Bystran. A já jsem tam jako... za něj... provdaná.“ (J. T., rozhovor ze dne 9. 7. 2012)

¹²⁴ „Pamatujete si na rozptyl?“

avle adaj primo jon. No a pal'is avla miro rom, pal leste he pal peskri daj avlas; he kadej; amen adaj samas prvi. Al'e adaj has prvi kale o Dunovci. Rosekačka, o Šaňis, imar sar amen avahas tak jon adaj has ke Vsetina“.

Bešahas kadej sa, adaj všeci amen bešahas. Pal'is amen rozdeľinde. Amen chudl'am vistupne love pal o khera Novejsistar; vaš amare khera o love; man has miro vlastno kher pre Jasenka. Pre Dolno Jasenka, sar e benzinka. Ta man has miro kher!

Odoj bešelas e Vrana, o Belas odaj bešelas, e Giza odaj bešelas... Al'e imar až pozdeľ, imar pal ma až! Sar... Me odaj somas sigeder, džanes? Me bešavas maškar gadže! Jekh předseda, aver předseda, me; kadaj benzinka, kadaj e karčma. Panovcos. Me somas vlastno gazďina. Tam odaj bešahas tisíc roků!

Pal'is kerde asenački, hoj kole khera so has, tak pre buračka. A dnes akana hin odaj postavimen – ajso pro motora o gumi kodoj bikenen. Al'e e benzinka terďol. No ta me odaj avl'om, mire čhave odaj barile. Pre Jasenka.

O Frantas, Roman, o Ivan has, e Darina has, o Emil has; o Džony mek na, až adaj pes narodzindžas; a... e Viera. Jekh mange pes adaj narodzindžas, al'e adaj mange muľas pre Jasenka. Man has osm, duj mange mule; a šov dživen.

No avka dikhes. Pal'is čhide man avri andal e Jasenka, kodoj mange asanačka; no a... chudl'om pal'is pro Sichrov o kher, odaj somas maj duj berš, pro Sichrov; pal'is hinke odaj kerde esenački; hinke man s'ehinde, pale pre Jasenka bešavas, pre Dolno Jasenka; odaj imar bešavas... Pal'is odaj kerde hinke esenačka, avka man dine pal'is, kadej kaj bešahas savore u polikliniky; peršo pre Sušilova bešavas, kaj akana bešel o Džodis, andre kodej bešavas; no a pal'is pal e Sušilova andre – pre desitka, pal'is pal e desitka paš o u polikliniky odaj. No – a odarig imar man nast'ehinde adaj. Al'e mre rom na, mro rom muľa.

Jov bašavelas, jov has muzikantos. Dikhes? (sikhavel e fotka). Jov cindžas mange koda viganos. Jov bašavelas pre lavuta; jov has muzikantos, jov vistupinlas avri le čhavenca! Jov vistupinlas, te bašavel. O čhaja phirenas te khelel.

Me, sar adaj avahas, man ehas dvacetdva roku. “¹²⁵

---

¹²⁵ „No no no no no, ano; to se ten bystranský okres přesunul sem; první přišla matka mého muže, mého muže otec přišel, pak ten Kandráč, Matěj (Martin – pozn. A. R.), Ďuris, jeho otec, Čuňa; první sem přišli oni. A pak přišel můj muž, za nimi přišel, za svými rodiči. My jsme tu byli první. Ale ne, první tu byli ti Dunovi. Rosekačka, Šanis; jak jsme sem přicházeli tak oni už tu byli, na Vsetině.

Výkup nemovitostí se však nedařil realizovat v předpokládaném termínu a ani oprava vyhlédnutých objektů podle zprávy komise nepostupovala.¹²⁶ Ačkoli komise předpokládala vyřešení bytové situace v průběhu roku 1967, nedošlo k němu a provizorium v objektech určených k asanaci se pro většinu rodin protáhlo na desítky let.

„My jsme jak tu přišli, tak jsme měli byt. Už jsme měli byt. Už jsme šli do bytu. Kde jsme to bydleli nejprv... Na Sychrově. Ještě nebyly paneláky, ještě ty domky! Tam bývalo plno Romů, bydleli. (...) Tam byly dva kopce – jeden z Jasenky co jde navrch; a tam jak se šlo dolů, tam bylo Horní město; a dolů, tak jsme šli, tak už tam bydleli Romové.“¹²⁷

Dislokace rodin měla být provedena tak, aby nikde nedocházelo k „nežádoucím soustředěním“. Od roku 1967 se počítalo i s usazováním romských rodin do venkovských obcí s průmyslovým charakterem. Samotní Romové si přáli bydlet v rodinných domcích, ovšem podle komise mají „odpor k venkovu“.¹²⁸ Nežádoucí bylo ubytovávání rodin ve staré bytové zástavbě.

Bydleli jsme všichni dohromady, všichni jsme bydleli spolu. Až pak nás rozdělili. Dostali jsme odstupné za domy na Spiši, za naše domy. Měla jsem svůj vlastní domek na Jasence. Na Dolní Jasence. Jak je benzínka.

Tam bydlela Vrana, Belka tam bydlel, Giza tam bydlela... Ale až pozděj, až po mně! Tak... Já jsem tam byla dřív, víš? Já jsem bydlela mezi gadži! Jeden předseda, druhý předseda, já; tady benzínka, tady krčma. Panovec. Já jsem byla svou vlastní paní. Tam jsem bydlela snad tisíc roků!

Pak udělali asanačku, že ty domy, co tam byly, tak ke zbourání. A dnes je tam – ty pneumatiky na auta tam prodávají. Ale ta benzínka tam pořád stojí. Tam jsme přišli, tam moje děti vyrůstaly. Na Jasence.

Franta, Roman, Ivan byl, Darina byla, Emil byl... Džony ještě ne, ten se narodil až tady (na Vsetíně); a... Věra. A jedno dítě se m tam narodilo, ale taky umřelo, tam, na Jasence. Měla jsem jich osm, dvě umřely; a šest žije.

No tak vidíš. Pak mě vyhodili z Jasenky, tam mi to zbourali; no a... dostala jsem dům na Sychrově, tam jsem byla asi dva roky, na tom Sychrově; pak ale i tam udělali asanačku, zase mě stěhovali, zase jsem bydlela na Jasence, na Dolní Jasence, jak už jsem bydlela předtím... Pak ale udělali i tam asanačku, tak mě potom dali, tam jak jsme bydleli všichni, k poliklinice; napřed teda jsem bydlela na Sušilově, jak teď bydlí Džudis, tam jsem bydlela; no a pak ze Sušilovy do – na desítku, pak z desítky tam k poliklinice. No – a odtamtud už mě nastěhovali sem (na Poschlu – pozn. A. R.) Ale mého muže ne, ten umřel.

On hrál, on byl muzikant, vidíš? (ukazuje fotografii). To on mi koupil ty šaty. On hrál na housle; byl muzikant, vystupovali s rukama! Chodili hrát. A holky chodily tancovat.

Já, jak jsem přišla, tak jsem měla dvacet dva roků.“ (J. T., rozhovor ze dne 9. 7. 2012)

¹²⁶ SOKA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

¹²⁷ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹²⁸ SOKA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

*V rodinném domku jsme bývali. Předtím každý Rom nebýval jako teď, jakože v paneláku jako, že... Spiš ty domky rodinné*¹²⁹.

Kvóty určené Vládním výborem pro přesun a rozptyl se okresu Vsetín jako jednomu z mála okresů dařilo plnit. Okresní komise pro otázky cikánského obyvatelstva podala 1. Července 1969 souhrnnou zprávu pro zasedání rady ONV o plnění vládního usnesení č. 502/1965 Sb. Ve zprávě se uvádí, že k 1. 1. 1968 bylo přesídleno osmnáct rodin, dohromady 135 osob. Ke dni podání zprávy se v okrese nacházelo 32 romských rodin (256 osob) ve dvaceti šesti bytech. Z toho je patrné, že bytová situace dosud není stabilizovaná a domácnosti jsou podle autora zprávy přeplněné.¹³⁰

Už od roku 1967 se projevovala snaha ONV Vsetín zamezit dalšímu přísunu imigrantů.¹³¹ Zároveň však nebyla žádoucí zpětná migrace, protože již přestěhované rodiny neměly v původním bydlišti žádné ubytování. Svévolná migrace z Bystran do okresu Vsetín také nebyla vítaná a ONV obou států měly za úkol jí bránit.

V souladu s ústní dohodou mezi oběma ONV byl přesun zastaven a ONV Vsetín za to přislíbil, že se vynasnaží situaci ve Vsetíně stabilizovat a bude pomáhat bystranským rodinám splynout s okolím.¹³²

Potom co ONV Spišská Nová Ves vykoupil chatrče od vybraných rodin, byly peníze uloženy ve Státní spořitelně a dispoziční právo bylo svěřeno Komisi pro otázky cikánského obyvatelstva. Nastal však problém, že některé rodiny odmítaly převzít přidělené domky či byty a domáhaly se těchto peněz v hotovosti pro osobní použití.¹³³ Tento fakt svědčí o velmi pochybném přístupu obou ONV k celému přesunu, protože dobrovolný odchod z Bystran by tím pádem byl poněkud sporný a direktivním přístupem by se také snížila šance na úspěšnou adaptaci romských rodin v novém prostředí. Při rozhovorech s pamětníky však nebylo zjištěno nic o nuceném odchodu z Bystran a usazení ve Vsetíně. O výkupu domků v bystranech se zmiňuje paní Tulejová:

---

¹²⁹ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹³⁰ SOKA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 1394, sign. 526/13, karton č. 1458

¹³¹ SOKA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

¹³² Tamtéž

¹³³ SOKA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

„Man has miro kher! Sar les zburinde, tak vaše chudľom o love.“¹³⁴

Podle svědectví pracovníka Městského úřadu Vsetín, který si však nepřál být jmenován, byly peníze ze státní rozpočtové rezervy investovány do výstavby silničního nadjezdu. Odvolává se na ústní sdělení několika na sobě nezávislých zdrojů, bývalých pracovníků národního výboru. Tuto informaci mi přetlumočil i terénní pracovník městského úřadu Marián Tulej:

„Náboráři prostě přišli na to Slovensko; a tam bylo prostě takové to, že ten komunistický režim byl takový prostě, že... Prostě zrovna prostě tady chtěli nějaké romáky dotáhnout a nabídli jim i zaměstnání.

A, počkej, tady... ten nadjezd, co se tady projektoval – tak já nevím, to; myslím si, že málo lidí ze Vsetína ví, že prostě, že ten nadjezd byl postavený za romské peníze. (...) Protože, tehdy prostě se ty peníze měly investovat úplně jinak, ty peníze; a prostě oni to udělali podle sebe, že ty peníze vložili do toho nadjezdu.“¹³⁵

Přestože okres Vsetín vzorně na rozdíl od většiny jiných okresů celkem plnil harmonogram předepsaný Vládním výborem, počet Romů v okrese Spišská Nová Ves se za dobu realizace přesunu a rozptylu nesnížil, ale naopak zvýšil přirozeným populačním přírůstkem.¹³⁶

Komise dále informovala ONV o probíhající převýchově cikánského obyvatelstva. Materiální podmínky rodin se poměrně zlepšily i díky využívání půjček od Státní spořitelny; také zaměstnanost byla uspokojivá, do zaměstnání začaly nastupovat i romské ženy. Pro osoby starší patnácti let se pořádaly besedy např. se ženským lékařem, s učiteli a příslušníky VB.

Stálé zaměstnání a jistota pravidelného výdělku se tak staly alespoň na dvě desetiletí žitou zkušeností této skupiny obyvatelstva a pamětníci rádi vzpomínají na svá pracovní místa i na zaměstnání svých rodičů. Většina Romů pracovala po kolem roku 1970 na dráze, v technických službách, dále jako dělníci v národních podnicích „Z“, MEZ, Zbrojovka a Sklounion.

Na možnosti zaměstnání ve Vsetíně vzpomíná i Roman Kandráč – „Dupák“ (*1972 Vsetín):

---

¹³⁴ „Já jsem měla vlastní dům! Jak ho zbourali, tak jsem za něj dostala peníze.“ (J. T., rozhovor ze dne 9. 7. 2012)

¹³⁵ M. T., rozhovor ze dne 22. 6. 2012

¹³⁶ SOKA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

„Ve Zbrojovce... všude; ve sklárnách..., na dráze..., na technické služby..., v MEZu dělali... prostě všude...“¹³⁷

Také paní Horváthová vypráví téměř s dojetím, proč její rodiče do Vsetína přišli:

„To za lepším životem, ne? A za prací... no však jak tu přišli, tak měli hned práci; byty tu měli, všecko. Předtím to bylo toto tady na Vsetíně to bylo pěkné. Jak jsem slyšela, jak vyprávěli ty starší. Že... z jednoho hrnce se dalo jest celá rodina. Rozumíš. Jeden měl – netrpěl druhý. Už se snažili jako pomáhat těm druhým. To nebyla taká závist, pýcha, jak teď. No ale předtím se... to tu bylo něco jiného... úplně nádherného... to tu bylo.“¹³⁸

A také kde zpočátku pracovali:

„Tož předtím táta pracoval kde? V MEZu, myslím. V MEZu. Potom dělal – končil MEZ; to dělal tam dost roků. Strašně hodně roků dělal v MEZu. A potom jako končil tu práci a hned šel tady na tu železnici. Všeci Romové dělali práci! Nebyli bez práce! Aj po fabrikách, všude! Ve Zbrojovce, v MEZu, na železnici dělali, na technických službách, do zahradnictví dělali, všude možně... Ve sklárnách...“

Mamka třeba dělala v MEZu. Mamka dělala v MEZu též hodně roků. (...) Byly jsme tři děcka; Jan, Marián, já... Ivan, no; a už mamka dělala. (...) No a od té doby dělala už hodně roků, když nebyla na mateřské dovolené, tak končila jí mateřská; předtím to nebyla dva, tři roky mateřská, že; byl rok nebo kolik a už po roce jsi dělala, že. Ona chodila do práce, já jsem hlídala děcka; jsem byla nejstarší, že. (...) Do šesti roků, ...dokud neměli šest roků, nešli do první třídy, tak byli jsme doma.“¹³⁹

„Pro technické služby, andre Zbrojovka, pre štreka...“

Phenav tuke priklad pre štreka, hi? O gadže he o Roma kerenas. Amen kerahas... Užar ča, te na cigaňinav: O Janos, O Ludvíkos, Belas, leskro čhavo, o Janos, me... Vaj ochto džene kerahas. Tro rom kerlas, o Emilis... O gadže has keci, deset, dvanact? Aľe dohromady kerahas.“¹⁴⁰

---

¹³⁷ R. K., rozhovor ze dne 5. 8. 2009

¹³⁸ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹³⁹ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹⁴⁰ „Na technických službách, ve Zbrojovce, na dráze... Řeknu ti příklad na té dráze, ano? My jsme pracovali... Počkej, ať nelžu; Jan, Ludvík, Belka, jeho syn, Jan, já... Asi osm nás tam dělalo. Tvůj muž tam pracoval, Emil... A gadžů kolik, deset, dvanáct? Ale dohromady jsme dělali.“(A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

„Keravas biš berš pre draha; a'le odarig ge'om pro technicke služby, (...) keravas odoj biš berš, (...) bočki cirdavas, ta khandelas... (...) Odarig gejl'om andre Zbrojovka, keravas efta berš... Odarig gejl'om pre Praha, odoj keravas sedem roků (...). Ko Braňík.“¹⁴¹

„Andre Zbrojovka, andre MEZ zakeravas; a'le pro technicke službi imar odkerdžom pětadvacet roků. Šulavavas, škrabinahas, sa! No... a'le paš o bočki, paš o popel'a! Rom tiš, pětadvacet roků. Pre štreka kerlas. Andre MEZ zakerlas, ___ o trast, pre štreka kerlas... asi pandž berš. Pro technicke službi paš o popel'a ehas petadvacet roků... Amen samas pracovite. Likerahas e buči. Amen te kamahas duchodos, amen kerdžam amare berša avri!“¹⁴²

Po sociální stránce se situace cikánských rodin ve Vsetíně rovněž zlepšila, podle komise ubylo krádeží a žebrání, také občanské soužití se mírně zlepšilo, alespoň podle zprávy komise. Dále se zde uvádí i takový fakt, že komise zakupovala těhotným romským ženám vybavičku pro dítě a poskytovala mimo jiné např. finanční pomoc při úmrtí dětí.¹⁴³

Okresní komise pro otázky cikánského obyvatelstva se pravidelně scházela v počtu třinácti osob, byl zde zastoupen odbor pracovních sil, vnitřních věcí, zdravotnictví, sociálního zabezpečení, průmyslu a školství; dále zástupce za okresní prokuraturu a okresní odborovou radu. Mezi úkoly této komise bylo i schválení členů přípravného krajského výboru Svazu Cikánů-Romů v Ostravě, do kterého byl za okres Vsetín schválen Vojtěch Kandra ze Vsetína, Peter Tulia z Valašského Meziříčí a Jozef Mirga z Rožnova pod Radhoštěm. Vojtěch Kandra byl také pověřen přednesem návrhu stanov.¹⁴⁴ Na schůzích přípravného výboru SCR měli být přítomni i někteří členové komise. Absurdní je skutečnost, že v této komisi žádný Rom nebyl a nikde se neuvádí ani jakékoli stanovisko zmíněných tří navržených pánů.

---

¹⁴¹ „Pracovala jsem dvacet let u dráhy, ale odtamtud jsem šla na technické služby, tam jsem dělala taky dvacet roků, popelnice jsem tahala; smrdělo to. Odtamtud jsem šla do Zbrojovky, tam jsem byla sedm let... A pak jsem šla do Prahy, tam jsem byla taky sedm roků. V Braníku.“ (A. K., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

¹⁴² „Ve Zbrojovce; v MEZu jsem pracovala, ale u technických služem jsem odpracovala pětadvacet roků. Zametala jsem, hrabali jsme, všechno! No a s popelnicemi! Muž také, pětadvacet roků. V MEZu dělal, na dráze dělal, ___ se železem; asi pět let. Ale u technických služeb, u popelářů pracoval pětadvacet roků. My jsme byli pracovití. My jsme si své roky oddělali!“ (J. T., rozhovor ze dne 9. 7. 2012)

¹⁴³ SOkA Vsetín, ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377

¹⁴⁴ Tamtéž

V prosinci 1969 otiskl regionální týdeník Nové Valašsko pochvalný článek o činnosti nedávno založeného Svazu Cikánů-Romů s názvem *Amáre névo drom*¹⁴⁵ – Chceme žít jako lidé.¹⁴⁶

Výsledkem provedeného přesunu do Severomoravského kraje bylo, že plán byl splněn na necelých 50 procent.¹⁴⁷

Úspěch se však dal očekávat pouze u rodin, kde se dalo navázat na určité přirozené adaptační tendence.¹⁴⁸ V rámci okresu Vsetín bylo z družebního okresu Spišská Nová Ves přesunuto celkem jen dvacet rodin z plánovaných sedmdesáti. Organizovaný rozptyl byl zastaven už roku 1968, nikoli až v roce 1970, jak se původně předpokládalo.

V rámci přesunu se do Vsetína jako první nastěhovaly rodiny sourozenců Martina, Jána a Gejzy Kandráčových spolu s otcem Martinem zvaným Macejis a matkou Márií. Dále zmíněný Vojtěch Kandra – „Belka“ s manželkou Terézií, kteří měli později celkem osmnáct dětí a pan Kandra je v současné době nejstarším žijícím Romem ve Vsetíně. Zároveň přišli starší manželé Pavlína a Ludevít Tulejovi s dospělými syny Jánem a Štefanem spolu s rodinami; a dcerou Katarínou, provdanou za Antona Žigu. Manželé Žigovi přišli se čtyřmi malými dětmi, ale další čtyři již odrostlejší se za nimi přistěhovaly záhy. Zde uvádím výpověď jednoho z nich:

*„Bistranendar avil'om o sedemdesiatym druhym roku. Keravas andre Zbrojovka. Soustružňikos. Man viučimen; o papira, sa... Andre učiliště man sikhavavas trin berš!
Bešahas pro Trávníky. Čtrnástsetřicettři. Ča amen maškar o gadže.
Štar pheňa samas a štar murša.“¹⁴⁹*

Z rodu Kandráčů přišel v rámci přesunu ještě Milan – „Emil“ s manželkou Giselou a také Ján se Sabinou. Dosud je Kandráč nejčtetnějším romským příjmením v obci Vsetín, na druhém místě

---

¹⁴⁵ Naše nová cesta. Správně však „Amaro nevo drom“.

¹⁴⁶ Nové Valašsko 1969, SOkA Vsetín

¹⁴⁷ Pavelčíková 2004, s. 91

¹⁴⁸ *Haišman, T.*: K počátkům územních pohybů michalovských Romů do Kladna. In: *Cikáni v průmyslovém městě. Ústav pro etnografii a folkloristiku, Praha, 1988, s. 181*

¹⁴⁹ „Z Bystran jsem přišel v sedmdesátém druhém. Pracoval jsem ve Zbrojovce. Jako soustružník. Jsem vyučený, mám papíry, všechno... Učil jsem se v učilišti tři roky!

Bydleli jsme na Trávníkách 1433. Jen my mezi bílými.

Byli jsme čtyři sestry a čtyři kluci.“ (L. Ž., rozhovor ze dne 9. 7. 2012)

následuje příjmení Tulej. V současné době žije ve Vsetíně podle mého odhadu zhruba sedm set Romů.

2.4.5 Zhroucení koncepce rozptylu a přesunu cikánského obyvatelstva

Po zhroucení koncepce rozptylu a přesunu byl 7. 11. 1968 usnesením vlády ČSSR č. 384/1968 Sb. zrušen Vládní výbor pro otázky cikánského obyvatelstva. Jeho pravomoci převzala obě ministerstva práce a sociálních věcí, také sociální odbory ONV a KNV.¹⁵⁰

Usnesením vlády ČSR č. 279/1970 Sb. byla zrušena politika rozptylu a řízené asimilace. Na Slovensku však tato koncepce platila ještě o dva roky déle, což přineslo mnoho nesrovnalostí a komplikací. Od roku 1972 byla nastolena koncepce všestranné společenské a kulturní integrace všech Romů.¹⁵¹

Rozptyl mnoho problémů nevyřešil, ale naopak vytvořil hodně nových a často ještě složitějších. Velká část přesunutá romská populace utrpěla zejména ztrátou některých tradičních hodnot, což starší Romové zmiňují hlavně v souvislosti s výchovou dětí, chováním mládeže apod.

2.5 Dodatečná migrace romských rodin ze Slovenska

Přestože o pozdní „porozptylové“ migraci nelze hovořit jako o třetí migrační vlně, protože probíhala v delším časovém rozpětí; za zmínku jistě stojí. *„Jenom ty mladé. Protože všichni máme rodinu jako na Slovensko, jo. A když tam někdo přijel na Slovensko, takový mladší, no... Zoznámil sa z holku, tak ju vzal sem a tak...“*

My naposled! – Se přistěhovali sem na Vsetín. V sedmdesátých, osmdesátých letech. Protože my jsme bydleli na Slovensku spolu už deset let. A mně se vůbec tam nelíbilo, kvůli kriminalitě a tak. Tam se většinou poprali... (...) A já jsem měl už dvě děcka a já jsem si uvědomil, že jestli přijdu sem, tak děcka budou líp vychované než tam.“¹⁵²

Kromě přivdaných žen a přiženěných mužů se zde usadily i celé rodiny, pocházející z Bystran a příbuzensky provázané s rodinami, které přišly do Vsetína v rámci přesunu. Šlo například o rozvětvenou rodinu Šándorovu. Z rodu Šándorů byl pro vsetínskou romskou komunitu významný

---

¹⁵⁰ Nečas 1997, s. 74

¹⁵¹ Tamtéž, s. 78

¹⁵² E. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

zejména Ondrej Šándor, který se stal jakýmsi předákem, nejuznávanější autoritou mezi vsetínskými Romy a prostředníkem mezi nimi a místními institucemi. Po sametové revoluci vykonával spolu s Milanem Leškem starším¹⁵³ funkci policejního asistenta a dodnes mezi vsetínskými Romy platí za nejvyšší autoritu v jejich dějinách, přestože už je čtrnáct let po smrti.

„Jov kerlas žandarís. Městsko policajta.“¹⁵⁴

„První byl ten Vojta Kandra. Jak to teď dělaj ty terěňáky, tak on dělal pro nás. To stejný. Co jsme měli problémy, tak on pro nás vyřizoval, jakési žádosti vypisoval, všechno možný. On byl nám do pomoci. No a potom to byl ten... Koloman; potom byl ten Šándor od Margity, ten byl aj policajt...“¹⁵⁵

Zde uvádím rozhovor manželů Leškových, kteří na pana Šándora vzpomínají:¹⁵⁶

Milan:

„Ondřej Šándor. On dělal policajta. Už umřel ale. Tak on měl takový respekt, Koloman Gadžor měl respekt, starý; a starý Antonín... Kandra. Tož tvůj strýc - !“

Renata:

„Vojta, ne Antonín! Tož od té Terezky manžel.“

Milan:

„Vojta, no. Tak on měl též takovou autoritu. A potom ještě jeden... jak se jmenuje... Ďuri... Kandrač...“

Renata:

„Jan?“

Milan:

„Jan Kandrač. Ty nejstarší prostě, co tady byli, tak před nima; ale největší respekt jako takhle co měli; to byli- před tím Šándorem. Protože on tady prakticky celé –“

Renata:

„On byl jak kdyby baron, no.“

---

¹⁵³ Otec respondenta M. L.

¹⁵⁴ „On dělal policajta. Městského policajta.“ (A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

¹⁵⁵ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹⁵⁶ R. L. a M. L., rozhovor ze dne 5. 8. 2009

Milan:

„Protože on tady, když romáci neměli peníze, tak jediný prostě on všem půjčoval tady peníze, všechno; na jídlo; a takové věci.“

Renata:

„On chodil po baráku; máte, nemáte... Aj kupoval!“

Milan:

„On sledoval, prostě; ptal se, jo, lidí. Nastartoval auto, přijel, podíval se; nemáš; nasedni do auta, šel s nima do obchodu, nakoupil...

On zemřel, to už je takových... kolik může být on v zemi... devadesát šest, sedm, osm. Může být už těch dvanáct let. Tam byli aj prostě z města. Policajti...“

Dalšími rodinami, které přišly do Vsetína až po roce 1970, byli například Pačanovi a Horváthovi z Bystran, kteří patřili – alespoň z části – k „*telune Roma*“. Dále to byla rodina Ščukova, jejíž mužská část pocházela z romské osady u obce Betlanovce, okres Spišská Nová Ves. K „nebystranským“ také patří Pechovi, kteří přišli do Vsetína pravděpodobně jako poslední rodina z Markušovců, okres rovněž Spišská Nová Ves. Muži ze všech jmenovaných rodů se oženili s původně bystranskými Romkami z druhé migrační vlny. Všichni vsetínští Romové pocházející ze Spiše tvoří poměrně ucelenou a homogenní skupinu.

„Tak sedmdesát – dva. To přišli ty Pačanovi, František; Michal Duna... (...) My jsme tady byli dřív. My jsme byli v té první vlně.“¹⁵⁷

O něco nekompatibilnější byla rodina Kolomana Gádžora, který pocházel přímo z Košic a do Bystran se přizemnil. Později se spolu s manželkou přistěhovali do Vsetína. O vyšším statusu rodu Gádžorů svědčí časté přejímání příjmení mužů od žen z této rodiny. Stejně tomu často bývá i u sňatků mužů původem z Bystran se ženami z rodin dříve usazených, tedy Strkačů, Dunů a Lešků.

„Však aj doted' jsme všichni rodina. Bratrance, sestřenice, sestřinné děti a tak... Akorát, říkám, že jenom Strkačovi a Dunovi. No a ted' – jsou aj Dunovi mezi nama. (...) Ze Strkačů nikdo z našich nežije. Jo, Ivan!

Však oni jsou zvyklí, ty Dunovi, ne po manželích příjmení, ale manžela – po nich. Naopak. Se stydí, rozumíš. Že ať není ponížena. Že jsou moc Kandračovi, Tulejovi, Žigovi tady; viš... Ona se

---

¹⁵⁷ M. T., rozhovor ze dne 22. 6. 2012

*stydí za příjmení. A oni jsou takoví tupci, že to přijímali, no. (...) Přesně – není to chlap! Správně je, ženská když si bere po manželovi, že. Je to tradice.*¹⁵⁸

Pan Gádžor se spolu s Vojtěchem Kandrou a Ondřejem Šándorem angažoval v místní politice; sloužil jako prostředník v komunikaci zejména při styku často negramotných Romů s úřady. Jako člověk z hudebnického rodu velmi úspěšně vedl dětský taneční soubor *Balvaj* (Vítr) a později *Romane čhave* (Romské děti). V současné době v této činnosti pokračuje Zdena Lešková se souborem *Jilestar* (Ze srdce). Autobiografické vyprávění pana Gádžora zde uvádím v téměř nezkrácené podobě a s minimálními úpravami:

„Me som Kašatar. Košice, ano. Andal o foros. Me aviľom la romňaha prva. La Vlastaha. Oj Bistranendar.

Tak me somas... Me somas varekana odoj no a tak kodoj la sprindžard'om; sar terno čhavo. Pal'is avľam adaj te bešel, chudľom kher; no a pale na ačhile avri o sastro e sasuj, geľam pale khere, pale andre buti geľom, bo som sikhado jako strojní zámečníkos, ta geľom pále andre buči a pale avľam pále; a dine man kher...

Miri daj múľa; mira dake sas pětadvacet roků sar múľa paš o porodoss. Darekana na has ajse doktora sar akana... Ačhiľa phággle pašvaroha a mezitim chudľa džungali, rakovina; a múľa. O dad iľa romňa – a mek kerďa ochto čhave. (...) Osm a šest, štrnast. Lačho kohútos!

Miro dad kerlas... sar... jako muzikant; a pale kerlas andre panelárna paneli. E daj múľa a dujto sas le čhavenca khere. No amenca, bo mange sas osem roků. (...) E macocha.

Sar avľam adaj, keravas andre Zbrojovka. Keravas o zbraně, lehké kulometa; a pale avľom andre OSP a pre OSP chudľom kher. (...) Me bešav adaj saranda berš...

Adaj pro viboros sar aviľom, varekana tutar kamenas papira, posudki; hodnocení v zaměstnání a tak; a man sas všade hodnocení lačho. Keravas paš o žandara keravas... (...) O Andrišis manca kerlas, Leška manca kerlas, o phuro Milan. A pale Valaskatar o Tulejas. Petr Tuleja. Doktor pan. Doktor, magistr, no.

Bešavas prvi raz pre Štvrtý květen, la romňaha odoj bešahas, čhave duj abo trin, odoj sas Roma but, džavas pre občansko viboros, (...) a chudľom kher pre Hlasenka. No a pal e Hlasenka – prikerenas – tak chudľom kher pre devitka pre Sušilova; no ale tak... premukhl'om le čhaske a geľom te bešel Rokitňicende. Odoj bešavas a pal'is avľom adaj.

---

¹⁵⁸ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

Me keravas předseda – oda Demokratická aliance Romů, (...) keravas dětske subora, sa man džanenas; keravas peskere akciji – tabory, mikulášske nadílky keravas...

Ke mande sa bešen, o phrala, o pheňa – bešen Prahate duj; lačhes bešen. Badžovci. A mange diňom pal e daj, jako pamatka, aby zůstala... (...) Tak diňom Gádžor.

E pheň kerlas kuchárka, adaj, Prahate. Joj pes vičinelas Badžová a akana Cinová. Cinovci; Emil Cina, Marek Cina – to je můj synovec. Kňiški kerlas (o Emil), sa, o spisovateľis.

Pal mande familija, bratňaka a tak, všelijaka nava; bo varekana mušind'al te jel veraduňi, hoj tut te vičines pal o rom. Tak adej Turtákovci, Balážovci, Balogovci, Horváthovci, Bendíkovci – ten Bendík, co zpívá; Jan. Tak to je můj bratranec. (...) Hradeciste hine.

Bratňaka hin man odoj, pal e Praha – Taragošovci. Turtákovci – báre lavutára. Báre. Jon phiren avri, andre cizina.

Ta me phiravas všadzi. (...) Jihlava, Zlín, Hodonín... No, pal savori Morava, Čechi... Vistupinahas le suboriha.

Me džanav the lavuta te bašavel. (...) Akana adaj but, but... sar tuke phenava; věřící nipi. Paťan Devlores.¹⁵⁹

---

¹⁵⁹ „Já jsem z Košic. Košice, ano. Z města. Já jsem přišel s první ženou. S Vlastou. Ona je z Bystran.

Tak já jsem byl... já jsem tam jednou byl a tak jsem ji poznal; jako mladý kluk. Pak jsme přišli žít sem, dostal jsem byt; no a pak už nežili tchán a tchýně, tak jsme šli zpátky domů, zase jsem šel do práce, protože jsem vyučený jako strojní zámečnick, tak jsem šel zase do práce a pak jsme se zas vrátili; a dali mi byt...

Matka mi umřela; bylo jí pětadvacet roků, když umřela při porodu. Dříve nebyli takoví doktoři jak teď... Měla zlomené žebro a do toho dostala rakovinu; a umřela. Otec se znovu oženil – a ještě měl osmnáct dětí. Pěkný kohout!

Otec byl muzikant; a taky dělal v panelárně panely. Matka zemřela a ta druhá byla doma s dětmi. Vlastně s námi, protože mně bylo teprve osm. Macecha.

Jak jsme sem přišli, pracoval jsem ve Zbrojovce. Vyráběl jsem zbraně, lehké kulometry; a pak jsem přišel na OSP a na OSP mi přidělili byt. Bydlím tu čtyřicet let...

Jak jsem přišel sem na výbor, tehdy po tobě všude chtěli papíry, posudky, hodnocení v zaměstnání a tak; a já jsem měl všude hodnocení dobré. Dělal jsem i u policajtů. Ještě Andriš se mnou pracoval, Leško s náma dělal, starý Milan. A Z Valašského Meziříčí Tulia. Petr Tulia. Doktor pan. Doktor, magistr, no.

Bydlel jsem napřed na Čtvrtého května, se ženou jsme tam bydleli, děti dvě nebo tři, tam bylo hodně Romů, šel jsem na národní výbor; a dostal jsem byt na Hlásence. No a po Hlásence – když to tam začali opravovat – tak jsem dostal byt na devítce na Sušilově; no ale pak jsem ho nechal synovi a šel jsem do Rokytnice. Tam jsem bydlel a pak jsem šel sem.

3 Dislokace romských rodin ve Vsetíně

Po rozptýlu a přesunu části romské populace po roce 1965 byla většina rodin ubytována sice v samostatných domcích, šlo ale většinou o objekty z různých důvodů předurčených k asanaci. Často se tedy jednalo o nejstarší, dnes již zaniklé části města; kde v následujících dvou desetiletích vznikala nová, panelová výstavba. Po roce 1966 bydlely první přesunuté rodiny na starém Sychrově, staré Dolní Jasence a na Štěpánské ulici. Všechny tyto lokality brzy prošly drastickou a radikální proměnou. Rodiny se tedy neustále stěhovaly a vybydlování domů, ke kterému místy docházelo, nebylo v této situaci na překážku a tedy se zřejmě nijak zvlášť neřešilo. Přes veškerá negativa – na toto první bydlení většina starších lidí velmi ráda vzpomíná, zejména pak zdůrazňují vlídné přijetí neromskými sousedy:

„A pro Sichrovos bešelas o dad, o phral, o bačis, hi? No a pal'is, amen prest'ehind'am pro foros. Me odoj chudl'om o kher; bari zahrada, bare ovoca, baaaro kher... Odoj has lačhes, me tuke phenav! Viborno. O gadže lačhe has, bezvadne. Odoj has o phure manuša, rozumines. Džahas andre karčma – gadže na kernas výjimka: Rom – gadžo.“¹⁶⁰

Já jsem dělal předsedu – té Demokratické aliance Romů. Dělal jsem dětské soubory, všichni mě znali, dělal jsem různé akce – tábory, mikulášské nadílky...

Od nás jsou tu všichni, bratři, sestry – dvě bydlí v Praze. Badžovci. Jen mně dali (jméno) po matce, jako památka, aby zůstala... Tak jsem Gádžor.

Sestra pracovala jako kuchařka, tady, v Praze. Ona se jmenovala Badžová a teď je Cinová. Cinovci; Emil Cina, Marek Cina – to je můj synovec. Psal knížky (Emil), všechno, spisovatel.

Naše rodina, bratrance a tak, to jsou všelijaké jména; protože dřív lidi museli být sezdaní a jmenovala ses po muži. Tak to jsou Turtákovci, Balážovi, Baloghovi, Horváthovi, Bendíkovi – ten Bendík, co zpívá, tak to je můj bratranec. V Hradci žije.

Bratrance mám v Praze, Taragošovce. Turtákovci – velcí muzikanti. Velcí. Jezdí ven, do ciziny.

I já jsem jezdil všude. Jihlava, Zlín, Hodonín... No, po celé Moravě, Čechách. Vystupovali jsme se souborem.

Umím taky hrát na housle. Teď je tady ale moc, moc... jak ti to mám říct; věřících lidí. Věří v Boha.“ (K. G., rozhovor ze dne 8. 6. 2012)

¹⁶⁰ „A na Sychrově bydlel otec, bratr, strýc; ano? No a pak jsme se přestěhovali do města. Já jsem tam dostal dům; s velkou zahradou, hodně ovocných stromů, veeelký dům... Tam bylo dobře, to ti řeknu! Výborně. Gadžové byli hodní, bezvadní. Tam byli staří lidí, rozumíš. Šla jsi do hospody a bilí nedělali rozdíly: Rom – gadžo.“ (A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

„Víš, kde ještě bývali Romové? Na Jasence. Na staré Jasence. Hned u pumpy bývali ty Dunovi, že, co jsem říkala; a o trochu výš, jak se rozdělují cesty, ta vrchní a spodem, no tak tam bývali. (...) Některé baráčky tam stojí, ale ze začátku; tam ne, až o kousek dál... Tam je to všechno už odkoupené, z vlastnictví.“¹⁶¹

Od začátku sedmdesátých let byly některé romské rodiny sestěhovány do tzv. „černé vily“ architekta Dušana Jurkoviče. Tato neobyčejně krásná stavba byla následně zbourána, stejně jako mnoho jiných historických budov i celých ulic, jako například zmíněná Štěpánská.

„To bylo prostě tak rok sedmdesát dva... Sedmdesát dva, sedmdesát tři... Sedmdesát pět. Jó, rozumíš mi; přesně ti to neřeknu, ale myslím si, že v těch dobách – a táta tam bydlel sám. Jó, bydlely tam další tři rodiny, prostě normálně – bílí; bylo to naprosto v pohodě; klid, pořádek, jo; ale nakonec prostě, jak se tam postupně sestěhovalo; že tam bydleli romáci, tak to potom šlo z kopce. Protože oni přišli ze Slovenska a oni prostě byli zvyklí žít prostě v úplně jiných podmínkách; oni nevěděli prostě, že prostě to se nesmí; prostě tak ten byt – tak ten barák chátral; a... rozbíjeli prostě, demolovali prostě; a pro ně bylo samozřejmostí prostě to, že udělali například prostě uprostřed prostě díru a... ti co bydleli v přízemí a nebo nad nima, tak si podávali prostě potřebné věci prostě přes tu díru. Oni to tak dělali prostě na Slovensko! Jo – takže oni si mysleli, že je to prostě naprosto v pořádku!

Spoustu domů takto skončilo. Fakt, spoustu domů takto skončilo, že prostě, že to zdemolovali. A jako co si pamatuju, tak i ulice 4. května, jo. Ty domky.“¹⁶²

„Černá vila? Odoj bešelas... but Roma, vaj... Sa zburinde. Oda sas památka. To byla památka, starožitná; památka oda sas.“¹⁶³

„Pak jsme bývali na tu černou vilu a potom sem jsme se stěhovali. To byl krásný dům, on byl vystavený na výstavu, to byl nejpěknější byt na Vsetíně, jako aj historický... Dvě patra to byly. Tož dole bydlela jedna, dvě, ...tři rodiny; navrch bydlela – jedna, dvě, ...tři. Šest rodin tam bydlelo.“¹⁶⁴

---

¹⁶¹ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹⁶² M. T., rozhovor ze dne 22. 6. 2012

¹⁶³ „Černá vila? Tam bydlelo hodně, hodně Romů. To všechno zbourali. Byla to památka. To byla památka, starožitná; památka to byla.“ (K. G., rozhovor ze dne 8. 6. 2012)

¹⁶⁴ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

Dále byly romské rodiny ubytovány v ulicích Václavkova, Hlásenka, Na Příkopě a Svárov v centru města, dále v místních částech Trávníky, Rokytnice a Jasenice.

V osmdesátých letech velká část vsetínských Romů obývala malé jednopodlažní domky v ulici 4. května, rovněž určené k asanaci, ke které došlo zhruba v letech 1993-94. Ačkoli se toto bydlení jevilo jako značně diskomfortní, Romům, zvyklým na podstatně horší podmínky, vyhovovalo a rádi na tuto lokalitu vzpomínají. Každý z domků měl malý dvorek, na kterém se rodiny mohly scházet, sušit prádlo, čistit koberce a podobně; což ubytování v bytových domech většinou neumožňovalo. Lokalita byla od další zástavby oddělená městským pivovarem a řekou Bečvou, avšak bylo odtud velmi blízko do centra města.

*„Ale odoj has pre Štvrtého května vešelo! Me chudavas te bašavel. Me chudavas te bašavel kodoj. Pre harmonika, (...) he pro saxofonos, pre gitara he pre lavuta.“*¹⁶⁵

*„To byly takové rodinné domky, víš? A byly to spojené na dva rodiny. Vpředu a zezadu. Zase – dvůr...“*¹⁶⁶

*„Čtvrtý květen. Tam jsme měli akorát babičku; tam bývala babička, ta Pavlína; a potom tam ještě brácha, jako u ní býval, u babičky. Ten Jan. Nejstarší. (...) Tak on s ní tam bydlel a my jsme bydleli na Jasence. Tak tam bylo plno Romů, taky. Aj – kde to bylo plno? Na... Václavkově. Václavkova, u... naproti policajti, to byla ta ulice. Tam bývala Kandrová stará, Tereza; s tím svým tam bývali.“*¹⁶⁷

Mezi nejznámější „romské“ lokality patřil také tzv. „dům hrůzy“, dvoupatrová vilka na konci Jiráskovy ulice ve čtvrti Trávníky, která jako jedna z mála nemovitostí v této ulici zbyla ze staré zástavby a nacházela se v těsném sousedství tří výškových panelových domů. Kvalita bydlení v „domě hrůzy“ se však od devadesátých let rapidně zhoršovala, dům byl bez tekoucí vody a v havarijním stavu. K asanaci došlo v roce 2004.

„Na Jiráskové? Víš, tam bydlela mamka s bílýma; normálně, s majoritní společností; jako úplně v klidu – ! Tráva, pěkně uklizené, ty byty byly úplně v pohodě. A postupně, jak se tam sestěhovali další romáci, tak to šlo s kopce dolů. Romáci nemůžou bydlet takto pohromadě. To

---

¹⁶⁵ „Ale tam bylo na Čtvrtého května veselo! Vždycky jsem začal hrát. Vždycky jsem tam začal hrát. Na harmoniku, na saxofon, na kytaru i na housle.“ (A. T., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

¹⁶⁶ S. Ž., rozhovor ze dne 9. 7. 2012

¹⁶⁷ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

je něco, co je nikdy nezmění. Jo? Jestli prostě město chce integrovat Romy, prostě chce měnit jejich smýšlení; tak ne takovým způsobem, že je hodí do jednoho pytle, prostě do jedné lokality, do vyloučené lokality; a tam si žijte jak chcete. Toto není řešení. To prostě prohloubí prostě tady to... jak drogy, jak trestnou činnost prostě; a všeliněco prostě... rozumíš mi; a pokud by bydlely někde – jo – že například tři, čtyři romské rodiny – a padesát normálně bílých – tak věřím tomu – nebo jsem si zcela jistý – že ty ostatní rodiny se přizpůsobí a žijou normálním životem. Ale takto ne...“¹⁶⁸

Vlivem privatizace některých nemovitostí a platební insolvence mnohých romských rodin se po revoluci začalo romské obyvatelstvo sestěhovávat do velkých bytových komplexů ze čtyřicátých let v centru města. Jednalo se o pavlačové domy s mnoha malometrážními bytovými jednotkami. Velká koncentrace romských rodin a také rozčarování a zklamání z nových společenských poměrů vedlo k rychlé devastaci těchto budov, což působilo mnoho střetů s neromskými sousedy, kterých však v objektech rychle ubývalo. Domy postupně procházely rekonstrukcí a vracely se do nich jen vybrané romské rodiny s lepší kulturou bydlení a platební morálkou. Drtivá většina romských rodin se od konce devadesátých let nacházela v pavlačovém domě vedle polikliniky ve Smetanově ulici. Bydlení na „pavlačáku“ či „devítce“, ačkoli pro mnohé Romy mělo své kouzlo a hlavně mladí lidé na něj vzpomínají s nostalgií, bylo pocíťováno vsměš jako „konečná stanice“ a mnoho bytů bylo záhy zcela neobyvatelných. Soudně vystěhované rodiny zde často bydlely načerno vedle dalších nelegálních obyvatel z řad bezdomovců a kriminální nebo drogové subkultury. Společné prostory byly natolik znečištěny, že se v domě množili hlodavci a také zde docházelo k častým požárům, které vznikaly většinou od neodborně upravených a načerno zavedených elektrických rozvodů. Nešťastné sousedství s autobusovým nádražím a poliklinikou vedlo k silným protestům a stížnostem formálních institucí i mnohých občanů. Situace byla vyhrocená až do roku 2006, kdy byly asi dvě třetiny obyvatel domu přestěhovány do kontejnerových bytů v městské části Poschla, kde se dříve nacházelo několik přízemních budov – holobytů. Z těchto objektů bylo hned na podzim 2006 zřízeno komunitní centrum evangelické Diakonie. Několik rodin bylo vystěhováno do zpustlých rodinných domků ve vesnicích na Prostějovsku a Jesenicku. Osudy těchto rodin se skoro ve všech případech ubíraly dosti

---

¹⁶⁸ M. T., rozhovor ze dne 22. 6. 2012

tragickým směrem a byly mediálně sledovány. Jen malá část rodin z „devítky“ našla nové bydlení mezi majoritou.

4 Situace Romů ve Vsetíně po roce 1989

Sametová revoluce bohužel vsetínským Romům mnoho štěstí nepřinesla a dívají se dodnes s hořkostí na společenské změny, které ji provázely. Od začátku devadesátých let došlo k obrovskému sociálnímu propadu romské populace ve Vsetíně, kdy rázem drtivá většina Romů přišla o práci. Tehdy se začala mezi místními Romy otvírat hluboká propast a mnozí z nich hodnotí příchod demokracie velmi negativně, jako například manželé Horváthovi:

„No ale říkám, že předtím jsme se měli lepší než teď, za demokracie. Nedělala jsi – jako my ženské ne; tak že jo, ale ty chlapi. To aj ženské dělaly, ale ne ty už co měly malé děti, rozumíš; tož byly na mateřských; ale ty co neměly děti a byly jako už dospělé, tak dělaly.

To když jsi nedělala, to už jsi byla stíhaná; už jsi šla do kriminálu. To kvůli tomu šly aj ženské některé. Když jsi měla děcko v kojeňáku, v ústavu; tak už jsi měla dělat, protože neměla jsi doma co dělat. A když věděli, že máš doma děcko, že nemáš ho kam nechat, tak tě nechali. Ale – podle mého – bylo to dobrý, no.“¹⁶⁹

„Demokracija není pro nás, pro chudobných. Demokracija je pro bohatých. A já lituju, že je ta demokracie. Lepší, kdyby bylo... komunisti. Bych měl prácu, všeko! (...)

Lepší jsme se měli! To každý měl prácu; nikdo na tebe nemohl poukázat, že nechceš dělat. Tam jsi musel dělat. A to je výborně, že jsme měli práci. No a teďka kde – můžeš chodit, jak chceš!“

¹⁷⁰

Ztrátu stálého zaměstnání, které mnoho Romů vykonávalo s náležitou hrdostí a umem, hodnotí pan Horváth jako osudovou ránu a to zejména proto, že na železnici, kde byl před propuštěním zaměstnán, pracoval mnoho let: *„Devadesát dva, devadesát tři jsem odešel. Ne že jsem odešel; ale to bylo, že začali propuštěvat lidi. A já jsem byl jako... ne že nejmladší, na železnici; ale tam dělali chlapi, co už tam dělají třicet roků. Oni měli do důchodu. No tak deset z konca – všeckých propustili. A já mezi – byl jsem tam.*

---

¹⁶⁹ M. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹⁷⁰ E. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

*Tak rok asi jsem nedělal nic, pak jsem šel do sklárny, na Ohradě; tam se zrušilo, ta sklárna; a už od té doby jsem dělal ty výkopové práce, co se dalo. A do teďka – nic.*¹⁷¹

Na železnici pracoval také Emilův tchán, otec Marcely; na což si pamatuje jeho syn a Marcelin bratr Marián: *„Táta dělal třicet let na dráze. Bez jediné absence. Dostal vyznamenání za vzorného pracovníka. (...) Za komunistů všichni romáci dělali; a ti kteří by pracovat nechtěli, tak šli sedět za příživu. A co já si pamatuju, tak Vsetín; prostě... ty romáci prostě kopali všude jako, rozumíš; oni dělali ve Zbrojovce, v technických službách, kopali... Ve sklárnách dělali...“*¹⁷²

Mnozí také vzpomínají na materiální „blahobyť“ za komunistického režimu. Zde si však nejsem jistá, zda se nejedná o jakousi zpětnou idealizaci „starých zlatých časů“, což je jev zcela pochopitelný a obvyklý:

„Feder has varekana. Pes likernas, rado pes dikhenas. Akanakes baro zavist. Proci peske džan o Roma! Nenavidzinen pes! A koskerdžas kada e vlada. Vražďinen, nasilňinen, sojekh čoren; a kajse veci; a kastar sikh'lon? Ča andal o televizi, so dikhen.

*Paš o komunisti – bučkos molas dvacet' korun kilos. Hovjezo mas – sedemnač' korun. Sar oda has životos rajkano. Pašvare – džanes so hin pašvare? – šest' korun, pjet' korun molas... No akana so? Hole kokala, ho'imen tele! Sedmdesat, osmdesát korun! (...) Predtim feder has! (...) Amen pro uďimen pašvare až ke Kaša phirahas! A he chutne has! A akanak so? Něč... Varesave šu'arde, ajse kale hine... Akana so... (...) Ježiš Marija!!! Te lavas dame temu po tri sto, po štyri sto korun chaben, tak andre zajda n' anehas pro dumo; a akana tišic korun – a akana tišic korun tak aňi taška n' aneha!*¹⁷³

---

¹⁷¹ E. H., rozhovor ze dne 5. 6. 2012

¹⁷² M. T., rozhovor ze dne 22. 6. 2012

¹⁷³ „Lépe bylo dřív. Lidi se o sebe starali, měli se rádi. Teď je jen velká závist. Romové jdou proti sobě! Nenávidí se! A způsobila to vláda. Vraždí, znásilňují, všichni kradou; a odkud se to učí? Jen z těch televizi, co se na ně dívají.

Za komunistů – buček stál dvacet korun kilo. Hovězí maso – sedmnáct korun. Jaký to byl panský život! Žebra – víš co jsou žebra? – šest korun, pět korun stály... No a teď co? Holé kosti, oholené! Sedmdesát, osmdesát korun! Předtím bylo líp! Pro uzenežebra jsme jezdili až ke Košicím! A že byly dobré! A teď co? Nic... jsou jakési suché, černé... Teď co... Ježiš Marija!!! Když jsi nakoupila dejme tomu za tři sta, za čtyři sta korun jídlo, tak jsi to ani v zajdě nedonesla domů; a teď tisíc korun a nedoneseš ani tašku!“ (A. K., rozhovor ze dne 7. 6. 2012)

5 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo dostupnými prostředky co nejlépe zmapovat poválečnou migraci Romů ze Slovenska do města Vsetín (Zlínský kraj). Tím jsem chtěla navázat na dosud vydané monografie zabývající se právě poválečnou migrací „na Čechy“.¹⁷⁴ Za jedinečnou lokalitu považuji Vsetín zejména pro velkou tradičnost místní romské komunity, která si drží mnoho specifik, včetně aktivního používání romského jazyka.

Celé téma osídlování Vsetína romskými imigranty však nebylo zdaleka vyčerpáno a nabízí ještě mnohé rezervy. V práci například chybí výpovědi neromských sousedů a pracovníků institucí, které přicházely s romskými imigranty do styku, tedy bývalých pracovníků okresního národního výboru, lékařů, učitelů, osvětových pracovníků a členů různých společenských organizací. Také archivní zdroje zdaleka nebyly vyčerpány v plné míře.

Nahrávky výpovědí romských pamětníků také nebyly pořízeny v plánovaném rozsahu a to z důvodu masivního exodu vsetínských Romů do Velké Británie, který kulminoval právě v tomto roce. Za svými potomky a jejich rodinami odešla i řada starých lidí, jejichž sdělení v této práci tím pádem chybí.

Svou bakalářskou práci jsem zaměřila primárně na dvě klíčová časová období: První polovinu padesátých let a druhou polovinu let šedesátých. Obě tyto období jsou spojené s významnou imigrační vlnou slovenských Romů. Druhá vlna se od první lišila tím, že nebyla spontánní, že šlo o realizaci plánovaného rozptylu a přesunu romského obyvatelstva podle stanovených harmonogramů. Okres Vsetín jako jeden z pouhých čtyř okresů skutečně plnil předepsané kvóty. Méně však byly dodrženy podmínky přesunu a rodiny přistěhovalců obývaly zpravidla po krátkých časových úsecích různé objekty těsně před asanací. Bytová situace Romů nebyla ve Vsetíně uspokojivě vyřešena nikdy. Celá koncepce rozptylu a přesunu cikánského obyvatelstva byla státními institucemi vyhodnocena negativně a brzy bylo upuštěno od její další realizace.

Situace po roce 1989 se pro romskou menšinu ve Vsetíně nevyvíjela nijak příznivě. Prudký nárůst nezaměstnanosti postihl v první řadě právě romskou populaci, což silně narušilo pomalu, ale jistě probíhající adaptační procesy.

Při psaní této monografie se mi vynořila celá řada dalších témat, která by se mi v budoucnu mohla hodit ke zpracování.

---

¹⁷⁴ Kalk (doslovný překlad), romsky se „do Čech“ řekne „pro Čechi“, což znamená „na Čechy“

Seznam použité literatury a pramenů

Použitá literatura:

Davidová, Eva: Proměny etnické skupiny Cikánů-Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovska), in: Zpravodaj ÚEF ČSAV, Praha, 1982

Davidová, Eva: Cikánské-romské etnikum v Ostravě. Ekologická analýza a problém vývojových změn Cikánů-Romů v městském průmyslovém prostředí, ÚHA Most a VÚVA Praha, 1970

Davidová, Eva: Romano drom – cesty Romů 1945 – 1990. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 1995

Horváthová, Emília: Cigáni na Slovensku. Bratislava, 1964

Hübschmannová, Milena: Po Židoch Cigáni. Triáda, Praha, 2005

Jurová, Anna: Rómska problematika 1945 – 1967, studijní materiály Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v rámci projektu Československo 1945 – 1967. Praha, 1996

Jurová, Anna: Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945. SAV Košice, Bratislava, 1993

Kolektiv autorů: Romové v České republice. Socioklub, Praha, 1999

Nečas, Ctibor: Historický kalendář – dějiny českých Romů v datech. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 1997

Nečas, Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2002

Pavelčíková, Nina: Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989. Úřad pro vyšetřování zločinů komunismu, 2004

Romano Džaniben, časopis romistických studií, říjen 2009

Vaněk, Miroslav: Orální historie – metodické a technické postupy. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2003

Diplomové práce:

Bořkovicová, Marie: Romský etnolekt češtiny v romské komunitě na Smíchově. Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2002

Dobruská, Petra: Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů. Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2006

Houdek, Lukáš: Romové ve Stříbře – (případová studie – historie a sociolingvistická situace rodu Absolonů). Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2008

Šebová, Barbora: Migrace slovenských Romů do českých zemí po roce 1945 (případová studie – usídlování Romů v Rokycanech mezi lety 1945 – 1952). Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2006

Znamenáčková, Zuzana: Magické léčitelství bystranských Romů. Ústav jižní a centrální Asie, Praha, 2006

Použité archivní prameny:

SOkA – Státní okresní archiv Vsetín, fond ONV – Vsetín

ev. č. 109, inv. č. 547, sign. 215, karton č. 142, časový rozsah 1945 - 1954

ev. č. 109, inv. č. 572, sign. 449, karton č. 164, časový rozsah 1952 - 1953

ev. č. 109, inv. č. 587, sign. 215, karton č. 173, časový rozsah 1953

ev. č. 109, inv. č. 960, sign. Škol/1, karton č. 346, časový rozsah 1954 - 1957

ev. č. 532, inv. č. 636, karton č. 10, časový rozsah 1967

ev. č. 532, inv. č. 680, sign. 60, karton č. 10, časový rozsah 1963 - 1964

ev. č. 532, inv. č. 824, sign. 157, karton č. 377, časový rozsah 1966 – 1967

ev. č. 532, inv. č. 1206, sign. 452/5, karton č. 1362, časový rozsah 1960 – 1963

ev. č. 532, inv. č. 1313, sign. 458, karton č. 1411, časový rozsah 1971 – 72

ev. č. 532, inv. č. 1394, sign. 526/13, karton č. 1458, časový rozsah 1959 – 1969

ev. č. 532, inv. č. 1350, sign. 52/3, karton č. 1433, časový rozsah 1959 – 1976

Periodika:

Naše Pravda 1952, SOkA Vsetín

Nové Valašsko 1966, SOkA Vsetín

Nové Valašsko 1967, SOkA Vsetín

Nové Valašsko 1968, SOkA Vsetín

Nové Valašsko 1969, SOkA Vsetín

Nové Valašsko 1970, SOkA Vsetín

Nové Valašsko 1971, SOkA Vsetín
Nové Valašsko 1972, SOkA Vsetín
Nové Valašsko 1973, SOkA Vsetín
Nové Valašsko 1974, SOkA Vsetín
Nové Valašsko 1975, SOkA Vsetín
Vsetínské noviny 1993, SOkA Vsetín
Vsetínské noviny 1994, SOkA Vsetín

Seznam narátorů:

Anna Kandráčová roz. Kačová – „Hanča“, *1949 Jablonov, okres Levoča (A. K.)
Anton Tulej, *1945 Bystrany, okres Spišská Nová Ves (A. T.)
Emil Horváth, *1963 Bystrany, okres Spišská Nová Ves (E. H.)
František Strkač, *1953 Vsetín (F. S.)
Justina Tulejová roz. Bandyová – „Kristina“, *1938 Stará Ľubovňa (J. T.)
Koloman Gádzor, *1945 Košice (K. G.)
Ludevít Žiga, *1957 Bystrany, okres Spišská Nová Ves (L. Ž.)
Marcela Horváthová roz. Tulejová, *1964 Bystrany, okres Spišská Nová Ves (M. H.)
Milan Leško – „Kalo“, *1972 Vsetín (M. L.)
Marián Tulej, *1966 Levoča (M. T.)
Margita Tulejová roz. Žigová – „Rohaja“, *1952 Bystrany, okres Spišská Nová Ves (M. T. II)
Nataša Kandráčová roz. Tulejová, *1974 Vsetín (N. K.)
Roman Kandráč – „Dupák“, *1972 Vsetín (R. K.)
Renata Lešková roz. Kandráčová, *1973 Vsetín (R. L.)
Sabina Žigová roz. Kandráčová – „Marere“, *1959 Klatovy (S. Ž.)
Štefan Žiga, *1946 Poprad (Š. Ž.)

Seznam nahrávek:

2009-08-05-1001 (R. K., R. L., M. L.)
2009-08-11-1044 (F. S.)
2009-08-18-1058 (M. H.)

2009-08-25-1059 (N. T.)
2009-08-25-1061 (M. T. II)
2009-08-25-1062 (Š. Ž.)
2012-06-05-87002 (E. H., M. H.)
2012-06-07-87003 (A. K., A. T.)
2012-06-08-87004 (K. G.)
2012-06-08-87005 (K. G.)
2012-06-08-87006 (K. G.)
2012-06-22-01 (M. T.)
2012-07-09-01 (J. T.)
2012-07-09-02 (L. Ž., S. Ž.)

Přílohy

Lokalita Poschla. Zdroj: www.echovalasska.cz

„Černá vila“ architekta Dušana Jurkoviče. Zdroj: Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko

Rodina Dunova kolem roku 1985. Zdroj: Rodinný archiv

„Devítka“ – pavlačový dům u polikliniky. Zdroj: www.zpravy.idnes.cz

Vsetín, plán města. Zdroj: www.mapy.cz

Ulice 4. května. Zdroj: Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko

